

OSMANLI KÜLTÜR MİRASIMIZ

HULÂSA-İ COĞRAFYA-İ OSMANÎ

ALİ CEVÂD

REMZÎ

SADELEŞTİREN
ENGİN SANDIK

HULÂSA-İ COĞRAFYA-İ OSMANÎ

Ali Cevâd

Remzî

Sadeleştiren

Engin Sandık

Proje	:	Osmanlı Kùltür Mirasımız
Proje Genel Yönetmeni	:	Doç. Dr. Feyza Betül Köse
Proje Editörü	:	Asım Sarıkaya
Kitap Adı	:	Hulâsa-i Coğrafya-i Osmanî
Müellif	:	Ali Cevâd - Remzî
Sadeleştiren	:	Engin Sandık
Editör	:	H. Yıldırım Ağanoğlu
ISBN	:	978-625-7617-00-0
SAMER Yayınları	:	73
Proje Kitaplığı	:	20
Dizgi & Kapak	:	SAMER

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

SAMER Yayınları

Adres : KSÜ Avşar Kampüsü

Onikişubat/Kahramanmaraş

İletişim : 0344 300 47 59

e-posta : samer@ksu.edu.tr

Kahramanmaraş-2021

İÇİNDEKİLER

Sadeleştirenin Önsözü.....	5
Eserin Yazarları	10

HULÂSA-İ COĞRAFYA-İ OSMANÎ

Mukaddime	14
Giriş Bilgileri	15
Birinci Kısım:	
Osmanlı Avrupası'nın Doğal Vaziyeti	17
Hudut	17
Büyükklük.....	19
Sahiller.....	19
Dağlar	24
Nehirler	26
Göller	31
İkinci Kısım:	
Osmanlı Avrupa'sının Siyasî Durumu	33
Vilâyetler ve Vilâyet-i Mümtâze.....	33

SADELEŞTİRENİN ÖNSÖZÜ

Hulâsa-i Coğrafya-i Osmanî adlı eser, h.1308/m.1890 yılında Dersaadet'te Tedrisât-ı Rüşdiye Kütüphanesi yirmi üçüncü kitabı olarak Kasbar Matbaası'nda basılmıştır. Müellifleri, Kolağası Ali Cevâd ve Yüzbaşı Remzî'dir. Rüşdiye mekteplerinde okutulmak amacıyla ders kitabı olarak hazırlanmıştır. Altmış dört sayfalık bu eser, yazarlarının kaleme aldığı önsöz mahiyetindeki kısa bir mukaddime, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır.

Dönemin padişahına övgülerle başlayan mukaddimesinde, eserin hangi mektepler için nasıl meydana getirildiği belirtilmiş, "Giriş Bilgileri" başlıklı kısmında ise Osmanlı devletinin idari bölümleri ve bürokratik yöneticileri hakkında malumat verilmiştir. Kitabın birinci bölümünde, Osmanlı Devleti'nin Avrupa kıtasında yer alan topraklarının sınırları, büyüklüğü, sahilleri, dağları, nehirleri ve gölleri bağlamında fiziki coğrafyası üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise kıtada yer alan vilâyetlerin ve vilâyet-i mümtâzelerin (Şehremaneti veya İstanbul, Edirne, Selanik, Yanya, İşkodra, Manastır, Kosova, Girit, Doğu Rumeli, Bulgaristan Eyaleti, Bosna Hersek) fizikî, beşerî ve ekonomik coğrafyaları ele alınmıştır. Bu doğrultuda vilâyetlerin siyâsî sınırları, yüzölçümleri, merkez şehirleri, sancak, kaza, köy gibi yerleşim birimleri, nüfusları, barındırdıkları etnik ve dinî ahali, ziraat, sanayi ve ticaret ürünleri, demiryolları, limanları gibi özellikleri anlatılmıştır. Bazı konu bitimlerine dağıtılmış olarak toplam on dört temrin başlığı altında yüz yetmiş soruya yer verilmiş, böylelikle anlatılan hususiyetlerin talebeler tarafından daha iyi bir

şekilde kavranması amaçlanmıştır. Kitapta çizim, resim, fotoğraf, cetvel, şekil gibi hiçbir görsel malzeme kullanılmamıştır.

Sadeleştirme yapılırken eser üzerinde bulunan tasarruflar şu şekildedir:

1. Öncelikle şunun belirtilmesi gerekirse metnin kendine has dil, üslup ve inşa özellikleri bulunmaktadır. Dolayısıyla eser, günümüzün yazım teknikleri açısından farklı özelliklere sahiptir. Bu durum, sağlıklı aktarımı için metnin üzerinde bir takım düzenlemeler yapma zorunluluğu doğurmuştur. Esere her açıdan sadık kalınmaya gayret gösterilmiş; ancak gerekli görülen yerlerde dil bilgisi hataları telafi edilmiş, noktalama işaretleri konusunda düzenlemeler yapılmış, cümle ve anlatım bozuklukları giderilmeye çalışılmıştır.

2. Anlam ve inşa bakımından eksiklik gösteren, uzun ve karışık bazı cümlelerde manayı değiştirmeyecek aksine tamamlayacak şekilde kelime eklemecikarma veya değiştirme, cümleyi bölerek küçültme gibi yapısal değişikliklere gidilmiştir.

3. Alıştırmalar adlı kısımlarda bulunan suallerdeki bazı anlamsız kalıplar uygun şekilde değiştirilmiştir.

4. Bazı kelimeler bugünkü kullanımı ile değiştirildiğinde anlatım bozukluğuna sebep olduğundan bunların yerine cümledeki anlama en uygun kavram kullanılmıştır.

5. Baskı hatası olduğu anlaşılan kelimeler metne düzeltilerek aktarılmıştır.

6. Günümüz diline çevrildiğinde anlam bakımından karşılıkları tam olarak ifade edilemeyen ya da düşük cümlelere sebep olan terimleşmiş bazı terkip ve kavramlar sadeleştirmede metinden olduğu gibi alınarak kullanılmıştır. “Küçük Cezayir-i Müctemia Adalar kazası” bunlardan biridir. Eserin ismi

olan “Hulâsa-i Coğrafya-i Osmanî” terkibi de korunmuş hem eserin başlığında hem de metinde kullanılan yerlerde bu şekilde bırakılmıştır.

7. Eserin yazarları tarafından metinde dipnot kullanılmamış, tüm dipnotlar tarafımızdan eklenmiştir. Bazı bilinmeyen kavramların manaları Kubbealtı Lugati’nden alınarak dipnotta verilmiştir.

8. Sadeleştirmede bazı kavramlar, ilk geçtikleri yerlerde dönemin kullanım şekliyle bırakılmış, bugünkü telaffuzları da dipnotta gösterilmiştir. Örneğin “Arnabudluk” kavramının bugünkü kullanımı olan “Arnavutluk”, ilk etapta dipnotta gösterilmiş, sonrasında metinde geçen yerlerde günümüzdeki şekliyle yazılmıştır.

9. Bazı yer isimlerinin günümüzdeki isimleri ve hangi devletin sınırları içinde oldukları bilgisi, bazı tarihî özel kavramların, kişi ve devlet isimlerinin bugün bilinen, kullanılan ya da yabancı karşılıkları dipnotta verilmiştir.

10. Metinde, yer isimlerinin bazılarının muadilleri yazarlar tarafından hemen yanlarında parantez içinde yazılmıştır. Sadeleştirmede bu üsluba sadık kalınmış ancak vurgu için bunlar italik hale getirilmiştir. Örneğin; Narda (*Arta*), Çırnagora (*Karadağ*), Ainos (*Enez*), Varna (*eski ismi Odesos*) gibi.

11. Bazı kavramların yabancı muadilleri de metnin yazarları tarafından parantez içinde verilmiştir. Bunlardan bazıları en bilinen, daha açıklayıcı mahiyetteki kavramlarla değiştirilmiştir. Örneğin, yabancılar tarafından Altın Boynuz olarak ifade edilen Haliç, metinde Horn kavramıyla parantez içinde verilmiş, bu tarafımızdan Golden Horn şeklinde değiştirilmiştir.

12. Metnin aslındaki sıralı kelime grupları veya cümleler “ve” bağlacıyla birbirine bağlanmıştır. Bu bağlacın çok fazla kullanılması; uzun, ağır cümleler ile anlatım bozukluklarının oluşmasına sebep teşkil etmiştir. Bu nedenle metnin sıhhatli cümlelerle tekrar inşası için bunlar virgül ile değiştirilmiştir.

13. Dil bilgisi kurallarına göre gereken yerlere noktalama işaretleri konulmuştur.

14. Metinde parantez ya da köşeli parantez içinde m, km, km², saat, h. 784 gibi uzaklık, mesafe, zaman birimleri olarak verilen sayılar ve tarihler parantez kaldırılarak yazılmıştır. Parantez içinden çıkarıldığı gibi, gerekli yerlerde bu rakamsal ifadelerin aralarına metnin aslında olmayan noktalar konulmuştur. Yine metinde gerekli görülen yerlerde metre, kilometre, kilometre kare gibi birimlerin kısaltmaları kullanılmıştır.

15. Doğru okunduğuna emin olunamayan ve neresi olduğu tespit edilemeyen yer isimlerinin yanına parantez içinde soru işareti konulmuş, iki şekilde de okunabileceği düşünülen ancak hangisinin doğru olduğu bilinmeyen kavramlar da eğik çizgi ile ayrılarak verilmiştir. Örneğin; “Tutorsko (?), Nubyeska (?), Duvne/Döne (?)” gibi.

16. Metnin başlıklandırma üslubu genellikle korunmuştur. Ancak standartlık eksikliği göze çarpan üst ve alt başlık numaralandırmalarında düzenleme yapılmıştır. Yazarların kullandığı maddeleme şekilleri muhafaza edilmiş, fakat metinde uyum sağlanması için gerekli yerlerde de numaralandırma yapılmıştır. Örneğin, “Adalar Denizi’ne Dökülen Nehirler” üst başlığı altında ele alınan Meriç, Mesta ve Ustruma nehirlerinden son ikisine “(2)” ve “(3)” şeklinde numara verilmiş, ancak Meriç Nehri’ne verilmemiştir. Bunun başına “(1)” eklenmesi suretiyle standardizasyon sağlanmıştır.

17. Eserin birinci bölümünde, Osmanlı Avrupası’nın hudutları, büyüklüğü, vs. ele alınmıştır. Burada “Hudut”, “Büyüklik” gibi tek kavramdan meydana gelen başlıklar bulunduğu gibi “Osmanlı Avrupası’nın Dağları” ve “Osmanlı Avrupası’nın Nehirleri” şeklinde tamlamadan oluşan iki başlık da bulunmaktadır. Bunlar da standartlığı sağlamak için “Dağlar” ve “Nehirler” olarak tek kavramdan oluşan başlıklara dönüştürülmüştür.

Başta, eseri titiz bir şekilde okuyan ve editörlüğünü yapan değerli yazar H. Yıldırım Aęanoęlu Beyefendiye, sadeleştirme sürecinde her zaman yanımnda olan ve hiçbir yardımını esirgemeyen çok kıymetli meslektaşım Arř. Gör. Sümeyye Elitař Hanımefendi'ye, bazı yer adlarının tespit edilmesinde yönlendirmeleriyle katkı sağlayan Tarihçi ve Kùltür Turizmcisi Süleyman Topçu Beyefendi'ye, bu eserin bir proje kapsamına alınarak günümüz harfleriyle tarih, ilim, kùltür ve medeniyet dünyamıza kazandırılmasına öncülük eden proje sahiplerine, eserin neşrini yapan SAMER Yayınları ve ekibine teşekkürlerimi sunuyorum.

Engin Sandık
Biga-2021

ESERİN YAZARLARI

1. Ali Cevâd Bey

İstanbul'un Üsküdar semtinde doğan Ali Cevâd, aslen Kastamonu/Tosyalıdır. Babası Reşid Efendizâde olarak bilinen Yanya Defterdarı Mehmet Emin Nüzhet Bey (1821-1867)'dir. Mekteb-i Harbiye'de eğitim gören Ali Cevâd, 1880 yılında buradan piyade subayı olarak mezun olmuştur.

Ali Cevâd, kendisini iyi yetiştirmiş bir muallimdir. Mekteb-i Harbiye'de topografya, harita tersimi, astronomi, askeri coğrafya, bitki bilimi, satıl, rakım gibi çeşitli dersler almıştır. Ayrıca kendisini tarih ve din ilimlerinde de geliştirmiştir. Ali Cevâd'ın Fransızca'yı iyi öğrendiği, bu dilden çevirdiği eserlerden anlaşılmaktadır.

Mekteb-i Harbiye'den mezun olduktan sonra 1880-1899 yılları arasında askerî ve mülkî mekteplerde görev yapan Ali Cevâd, *Toptaşı Askerî Rüşdiyesi* ve *Üsküdar Mekteb-i İdadiye-i Mülkiye'*sinde coğrafya muallimi olarak vazife almıştır. *Bidâyet-i Coğrafya*¹ eserinde Ali Cevâd'ın künyesi, *Toptaşı Askerî Rüşdiyesi ve Üsküdar Mekteb-i İdadiye-i Mülkiye'sinde Coğrafya Muallimi Kolağası Ali Cevâd* olarak geçmektedir. Üsküdar Mülkî İdadî Mektebi (1893-1923)'nin 1898 yılına ait personel çizelgesinde coğrafya muallimi olarak adı geçen Ali Cevâd Bey on yıldan fazla coğrafya muallimliği yapmıştır.

¹ Ali Cevâd, *Bidâyet-i Coğrafya*, Tedrisât-ı İbtidâiye Kütüphanesi 21, Kasbar Matbaası, İstanbul 1308 (1890).

Ali Cevâd, öğretmenlik vazifesi yanında piyade yüzbaşı, Bursa Merkez Taburu kumandanı kaymakamı, Bursa Redif Alayı kaymakamı gibi İstanbul ve Bursa'da askeri görevlerde bulunmuştur. Öncelikle 13 Temmuz 1902'de Bursa Redif Taburu'nda Binbaşı olur, aynı yıl *Bursa Merkez Taburu Kumandanı Kaymakamlığına* getirilir. Daha sonra da Bursa Redif Taburu Kumandanı Kaymakamlığına tayin edilir. Ali Cevâd, askeri hizmetleri sebebiyle gümüş imtiyaz madalyası, Mecidî nişanı gibi çeşitli ödüllere layık görülmüştür.

Askerî görevleri, kaleme aldığı eserlerde kendisi hakkındaki bilgilere de yansımıştır. Örneğin müellif, "Memâlik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lügati" adlı eserinin h.1317/m.1899-1900 yılında İstanbul Kasbar Matbaası'nda basılan 4. cildinde *Hamîdiye Taburu Binbaşısı Ali Cevâd* rütbesiyle kaydedilmiştir.

İkinci Meşrutiyet'in ilanıyla beraber sürgün edilen Ali Cevâd, affedilince İstanbul'a dönmüş ve 1908'den sonra emekliye ayrılmıştır. Üsküdar'da vefat etmiş ve Karacaahmed Mezarlığı'na gömülmüştür. Vefat tarihi konusunda 1913, 1914 ve 1916 şeklinde farklı görüşler bulunmaktadır.²

Eserleri

Ali Cevâd bereketli bir hayat geçirmiş, geriye başta coğrafya olmak üzere tarih, din ve biyografi gibi birden fazla alanda on beş kadar eser bırakmıştır.

Coğrafya Alanındaki Eserleri: Memâlik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lügati, Bidâyet-i Coğrafya, Mücmel Coğrafya - Resimli Mücmel Coğrafya, Fezleke-i Fenn-i Coğrafya, Fezleke-i Coğrafya-i Umumî, Muhtasar Coğrafya-i Osmanî, Hulâsa-i Coğrafya-i Osmanî.

² Mehmet Akif Ceylan, "Ali Cevâd'ın Hayatı Ve Türkiye Coğrafyasına Katkıları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 11/61 (2018), 243-246.

Tarih Alanındaki Eserleri: Mükemmel Osmanlı Tarihi, Muhtasar Târîh-i İslâm, Musavver Târîh-i İslâm ve Mehd-i Medeniyet-i Arabistan, Tarihin Kanlı Sahifeleri: Şehzâde-i Şehid Mustafa Târihî bir Vak'a-i Mühimme.

Din Alanındaki Eseri: Ravzatü'l-Enbiyâ.³

2. Remzî Bey

Eserin basıldığı tarihte Remzî Bey'in yüzbaşı olarak görev yaptığı ve 1893 tarihinde de bu vazifesine devam ettiği bilinmektedir.⁴ Remzî Bey'le ilgili yapılan araştırma neticesinde şu an için yeterli bilgiler edinilememiştir. Daha sonra yapılacak çalışmalarda teferruatlı malumata erişilmesi ümit edilmektedir.

³ Ceylan, "Ali Cevâd'ın Hayatı", 246-253.

⁴ Ceylan, "Ali Cevâd'ın Hayatı", 252.

HULÂSA-İ COĞRAFYA-İ OSMANÎ

Kolağası Ali Cevâd - Yüzbaşı Remzî

MUKADDİME

Hükümdarlık emellerinin en önde geleni olan Osmanlı topraklarında ilmin maddi ve manevi ilerlemesine yönelik, güzel huylara sahip, övülmeye layık olan padişah ve emsali olmayan şahlar şahı efendimiz hazretlerinin zamanında her gün neşrolunan çeşitli eserlere ilave olmak üzere rüşdiye mektepleri talebelerinin istifade edebileceği şekilde tertip ve birkaç seneden beri farklı mekteplerde ders verdiğimiz Osmanlı coğrafyası derslerinden meydana gelen eseri *Hulâsa-i Coğrafya-i Osmanî* ismiyle bu kere yayımcılık alanına koymaya cesaret eyledik ve başarı Allah'tandır.

Ali Cevâd - Remzî

GİRİŞ BİLGİLERİ

Osmanlı Coğrafyası - Osmanlı topraklarının coğrafi durumuna denir.

Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâne - Ebediyete kadar devam edecek olan Osmanlı Devleti'nin ve Müslümanların Halifesi Efendimiz Hazretlerinin mükemmel idareleri altında bulunan araziye denilir.

Vilâyet-i Şâhâne - Osmanlı toprakları gayet geniş olduğundan her ülke devletleri ayrı ayrı isimlerle birtakım kısımlara bölündüğü gibi Osmanlı toprakları da kolaylıkla idare olunabilecek şekilde ne büyük ne de küçük olarak birtakım kısımlara ayrılmıştır ki bu kısımlara vilâyet derler.

Vali - Vilâyetleri idare etmek üzere padişah tarafından yerleştirilen ve tayin edilen vezir veya diğer rütbelerde bulunan büyük memurlara denir.

Sancak veya Liva - Vilâyetler daha muntazam şekilde idare olunmak için iki veya daha ziyade kısımlara bölünmüştür ki bu kısımların her birine sancak veyahut liva derler.

Mutasarrıf - Sancakları idare eden memurlardır.

Kaza - Nahiye - Köy - Sancakların kapsadığı kısımlara kaza, kazaların küçüğüne nahiye denip gerek kaza ve gerekse nahiyeler köy denilen birçok küçük araziye içine alırlar.

Kazaları kaymakamlar, nahiyeleri müdürler idare etmektedirler.

Osmanlı topraklarının mülki bölümlerinin en büyüğü vilâyet, en ufağı karye yani köydür.

Bir vilâyet birkaç sancağı, bir sancak birkaç kazayı, bir kaza birçok nahiye ve köyleri kapsar.

Vilâyet-i Mümtâze - Devletçe görülen lüzum üzerine idarece bazı imtiyazlı mertebeye mazhar olan vilâyetlere vilâyet-i mümtâze denir.

Vilâyet benzeri imtiyazla idare olunan sancaklara imtiyazlı sancak ismi verilir.

Vilâyetler ve imtiyazlı eyaletler düstur-ı hümayunda bulunan şartlar ve imtiyazlar dairesinde olarak idare olunurlar.

Müstakil Sancak - Hiçbir vilâyete bağlı olmayarak mutasarrıfları tıpkı valiler gibi idari işlerde Dâhiliye Nezareti'yle⁵ haberleşen sancaklara müstakil sancak veya müstakil eyaletler denir.

Osmanlı Topraklarının Aslî Kısımları - Osmanlı toprakları Avrupa, Asya, Afrika kıtaları üzerinde bulunduğundan bu kıtalara nazaran Osmanlı Avrupası, Osmanlı Asyası, Osmanlı Afrikası isimleriyle üç büyük kısma ayrılmıştır.

Osmanlı topraklarının bu üç kısmı tabi olarak birbirinden ayrı olduğundan her biri bir kısım itibariyle bu risalede her kısmın coğrafi tanımları ayrıca beyan olunmuştur.

⁵ İçişleri Bakanlığı.

BİRİNCİ KISIM
OSMANLI AVRUPASI'NIN DOĞAL VAZİYETİ
Hudut - Büyüklük - Sahil - Zemin Vaziyeti - Su Vaziyeti

Hudut

Osmanlı Avrupası'nın hududu şu şekildedir: Kuzeyde Romanya, Sırbistan, Avusturya ve Macaristan, güneyde Yunanistan, doğuda Karadeniz, İstanbul Boğazı, Marmara Denizi, Kala-i Sultaniye Boğazı⁶, Adalar Denizi⁷, batıda Avusturya'nın Dalmaçya eyaleti, Karadağ memleketi, Adriyatik Denizi, Yunan Denizi.

Hudut Hatları

Romanya hududu, Karadeniz kenarında olan Mankalya köyünün biraz güneyinden Tuna kenarında bulunan Silistre civarına kadar itibârî⁸ bir hat, oradan Timok suyu mültekasına⁹ kadar Tuna Nehri'yle belirlidir.

⁶ Çanakkale Boğazı.

⁷ Ege Denizi.

⁸ Gerçekte öyle olmadığı halde öyle sayılan, farazî. Bkz. Kubbealtı Lugati, "İtibârî" (Erişim 4 Şubat 2021).

⁹ İki akarsuyun birbirine karıştığı yer. Bkz. Kubbealtı Lugati, "Mültekâ" (Erişim 4 Şubat 2021).

Sırbistan hududunu, Timok munsabından¹⁰ İzvor civarına kadar Timok suyu, oradan Stara Planina sırtları teşkil eder. Çırni isimli tepede batı yönüne dönerek Morava'yı ve Kopaovnik tepeleri, ondan sonra İbar suyunu geçerek Yahor silsilesini ve biraz da Uvac suyunu takip ile Drina Nehri'ne ulaşır ki buradan itibaren Sava Nehri'ne kadar Drina Nehri hudut hattı olur.

Avusturya hududu, Drina mültekasından Una mültekasına kadar Sava Nehri, buradan Dalmaçya silsilesine kadar karakollar ile belirli olup ondan sonra hudut hattı, Dalmaçya silsilesini takip ile Klek Limanı'nı Osmanlı Devleti'nde terk ettikten sonra Saturina¹¹ Limanı'nı takip ederek Karadağ hududuyla birleşir.

Karadağ hududu, buradan itibaren itibarî hat ile Tara Nehri'ne ulaşır biraz bu nehir hudut hattı olduktan sonra Podgorica'nın doğusuna kadar uzanır ve buradan İşkodra Gölü'ne kadar Gusinye, Plava'yı¹² Osmanlı Devleti'nde bırakarak devam eder. Sonra bu hat İşkodra Gölü'nün yarısına yakın bir mahallinden geçerek munsabdan biraz yukarıda Boyana Nehri'ne ulaştıktan sonra Adriyatik sahiline kadar bu nehir takip eder.

Yunan hududu, Köstem suyu munsabı civarından başlayıp Alasonya hizasına kadar bu nehir havzasının kuzey sınırlarını takip eder ve Kesarya isimli kısmı geçtikten sonra Köstem'in sol taraf havzasını takip ederek Peristeri Tepesi'ne ulaşır ve oradan bir derecik ile Narda Nehri'ne kavuşup Narda Körfezi'ne kadar bu nehir takip eder.

Alıştırma 1

Osmanlı Avrupası'nın kuzeyinde hangi memleketler vardır? Doğusundaki denizin ismi nedir? Batısında hangi denizler vardır? Batısında hangi memleketler var? Güneyinde hangi devlet arazisi vardır? Osmanlı Avrupası

¹⁰ Akarsuyun denize, göl veya ırmağa döküldüğü, karıştığı yer. Bkz. Kubbealtı Lugati, "Munsab" (Erişim 4 Şubat 2021).

¹¹ Günümüzde Karadağ sınırları içinde yer alan Sutorina.

¹² Günümüzde Karadağ sınırları içinde yer alan Plav.

doğusunda hangi boğazlar oluşmuştur? Osmanlı Avrupası'nın en kısa hududu hangi devlettedir? En uzun hududu hangi memlekettedir?

Alıştırma 2

Tuna Nehri hangi memleketleri ayırmıştır? Tuna'nın ne kadar kısmı sınır hattıdır? Romanya hududunun itibarî hat kısmı neresidir? Osmanlı Avrupası'nı hangi sırtlar Sırbistan'dan ayırmıştır? Drina Nehri hangi memleketleri ayırır? Avusturya ile Osmanlı Avrupası arasındaki hududun tabii kısmı neresidir? İşkodra Gölü'nün ne kadarı Karadağ'dadır? Yunanistan hudut hattının nehir kısmı neresidir? Karadağ hududu nerelerden geçer?

Büyükük

Osmanlı Avrupası, üç kısım olan Osmanlı Devleti'nin en ufağı olup 326 bin km² genişliğindedir. Bu miktardan 63.972 km² Emarete¹³, 35.901 km² vilâyet-i mümtâzeye (*Şarkî/Doğu Rumeli*), 61.065 km² Bosna ve Hersek'e, 165.438 km² vilâyet-i şâhâneye aittir.

Sahiller

Osmanlı Avrupası Karadeniz, Marmara Denizi, Adalar Denizi, Yunan Denizi, Adriyatik Denizi'ne sahildir.

Karadeniz Sahili - Osmanlı Avrupası'nın Karadeniz sahili Mankalya kasabasının güneyinden başlayarak İstanbul Boğazı'na kadar uzanmıştır.

Sahillerin bu kısmında Kaliakra Burnu, Balçık Koyu, Varna Limanı ve İşkelesi, Balkanların ucu olan Emine Burnu, Misivri ve Süzebolu burunlarıyla meydana gelen Bergos (*Burgaz*) Körfezi ve sonunda Burgaz Limanı yer alır. Daha sonra Ahtabolu mevkii ile Kuruburun, İğneada, kömür ihracıyla meşhur Midye ve Terkos Gölü'nün ayağı olan Yalancı Boğaz ve en sonunda Kilyos mevkii vardır. Buradan itibaren İstanbul Boğazı başlar.

¹³ Bulgaristan Prensliği.

Karadeniz sahili girintili çıkıntılı olmadığından pek fazla körfez ve limanı yoktur.

İstanbul Boğazı - İstanbul Boğazı, Karadeniz ile Marmara Denizi arasında gayet mühim bir kanaldır ki istikameti kuzeydoğudan güneybatıya doğrudur.

Bu boğaz, Avrupa ve Asya kıtalarının birbirine gayet yakın olan iki yarımadası arasına sıkışmış olmakla genişliği az ve uzunluğu ancak 30 km kadardır.

Boğazın iki sahil tarafında gemi yatağı olabilecek birtakım liman mahalleri olduğu gibi yeni usulde inşa olunmuş çok sayıda tabya¹⁴, istihkâmlar¹⁵ ve muntazam köyler vardır.

Boğazın Rumeli yakasında Büyükdere, İstinye, Baltalimanı, Bebek; Anadolu yakasında Beykoz, Kanlıca koyları ve Halic-i Dersaadet ismiyle meşhur olup dünyanın birinci limanlarından olan ve ecebilerin (*Golden Horn*) Altın Boynuz dedikleri ve bizim (*Haliç*) dediğimiz liman bulunur.

Boğazın Rumeli yakası takip edildiğinde aşağıdaki mevkilerle karşılaşılır:

Kilyos - Rumeli Feneri - Papaz Burnu - Garipçe - Büyük Liman - Sırataş - Rumeli Kavağı - Telli Tabya isimli tabyalarla Yeni Mahalle - Mesar Burnu - Büyükdere - Tarabya - Yeniköy - İstinye - Mirgün¹⁶ - Boyacıköy - Baltalimanı - Rumeli Hisarı - Bebek - Arnabudköy¹⁷ - Kuruçeşme - Ortaköy - Beşiktaş - Dolmabahçe - Kabataş - Fındıklı - Tophane - Galata mevkileri.

Boğazın Anadolu yakasında aşağıdaki mevkiler vardır:

¹⁴ Bir istihkâmın siperlerinden dışarıya taşacak şekilde ve tek olarak yapılmış top yeri, küçük ve tek istihkâm. Bkz. Kubbealtı Lugati, "Tabya" (Erişim 4 Şubat 2021).

¹⁵ Düşmana karşı savunmak için yapılan yer, savunma amacıyla arazi üzerinde yapılan her türlü inşaat ve siper. Bkz. Kubbealtı Lugati, "İstihkâm" (Erişim 4 Şubat 2021).

¹⁶ Emirgan.

¹⁷ Arnavutköy.

Riva - Anadolu Feneri - Poyraz Kale - Fil Burnu Tabyası - Anadolu Kavağı - Macar Tabyası - Beykoz - Paşabahçesi - Çubuklu - Kanlıca - Anadolu Hisarı - Göksu - Kandilli - Vaniköy - Çengelköy - Beylerbeyi - İstavroz - Kuzguncuk - Üsküdar - Kadıköyü - Fenerbahçesi.

İstanbul Boğazı'nın güney ucunda, havasının letafeti, mevkiinin ehemmiyeti yönüyle meşhur olan İstanbul ve Kostantiniye beldesi bulunur.

Marmara Denizi Sahili - Osmanlı Avrupası'nın Marmara Denizi sahili İstanbul'dan başlayarak Çanakkale Boğazı'nın başlangıcı olan Gelibolu kasabasına kadar uzanır.

Marmara sahili takip edilirse aşağıdaki mevkilerle karşılaşılır:

Makriköy¹⁸, Ayastefanos¹⁹, Küçükçekmece, Büyükçekmece kasaba ve gölleri, Silivri kasaba ve limanı, Erikli, Tekfurdağı²⁰, Şarköy, Gelibolu kasabası.

Marmara sahilinin Tekfurdağı'na kadar olan kısmı kumsal ve oradan boğaza kadar kısmı taşlıktır.

Kale-i Sultaniye Boğazı - Çanakkale Boğazı da denilen Kale-i Sultaniye Boğazı, Marmara Denizi ile Adalar Denizi ve Avrupa ile Asya kıtaları arasında gayet dar ve mühim bir kanal olup iki yakası da gayet mükemmel tabya ve istihkâmlarla donatılmıştır.

Boğazın uzunluğu 60 km, genişliği 1200/8000 m, derinliği en fazla 55 m ve bir saatte akıntısının sürati 5 bin metredir.

Boğazın Rumeli yakası Ece Ovası da denilen Gelibolu Yarımadası'yla meydana gelmiştir.

Kale-i Sultaniye Boğazı'nın Rumeli yakası Gelibolu'dan Seddülbahir'e ve Anadolu yakası da Çardak'tan Kumkale'ye kadar uzanır.

¹⁸ Bakırköy.

¹⁹ Cumhuriyet'ten sonra adı Yeşilköy olarak değiştirilmiştir.

²⁰ Tekirdağ.

Rumeli yakasında Seddülbahir, Namazgâh, Kildülbahir, Bigalı, Çamburnu istihkâmları ve Anadolu yakasında Çardak, Lâpseki, Nara, Mecidiye, Kala-i Sultaniye, Kumkale tabyaları vardır.

Adalar Denizi Sahili - Çanakkale Boğazı'ndan sonra başlayan Adalar Denizi sahili Planamona civarına kadar uzanır.

Adalar Denizi sahili fazla girişli çıkışlı olduğu gibi pek çok yerleri de son derece sarpdır.

Sahilin meşhur girintileri Saros Körfezi, Ainos²¹ Körfezi, Kavala Körfezi, Orfani Körfezi, Selanik Körfezi' dir²². Orfani ile Selanik körfezleri arasında Aynaroz, Longoz, Ksendire isimli üç adet burunla son bulan meşhur Halkidikya Yarımadası vardır.

Bu üç burun arasında Aynaroz ve Ksendire körfezleri bulunur.

Yunan Denizi Sahili - Osmanlı Avrupası'nın Yunan Denizi sahili, Narda Körfezi'nin ağzında bulunan Preveze mevkiinden Avlonya Körfezi'ni meydana getiren Galusa Burnu'na kadar uzanır.

Sahilin bu kısmında ağzı gayet dar bir boğaz ile kapalı olan Narda Körfezi ile Parga mevki ve Kalamas ağzını kapsayan Korfu Kanalı ve Ayasaranda İskelesi²³ ve Galusa Burnu vardır.

Sahilin bu tarafı ile tam karşısında bulunan İtalya memleketinin Otranto Yarımadası Yunan Denizi ile Adalar Denizi'ni birleştiren meşhur Otranto Kanalı'nı meydana getirmişlerdir.

²¹ Günümüzde Edirne sınırları içerisinde yer alan Enez'dir.

²² Günümüzde Yunanistan'da bulunan, Ege Denizi'nin kuzeyindeki Termaikos Körfezi'dir.

²³ Saranda günümüzde Arnavutluk'a aittir ve Yunanistan sınırına yakın bir şehirdir.

Adriyatik Denizi Sahili - Adriyatik Denizi sahili düz ve bataklık olup Avlonya Limanı, Viyosa²⁴ ve Semoni²⁵ munsabları Draç kasaba ve limanı, Drin Körfezi, Drin Nehri munsabı, Boyana Nehri ağzını kapsar.

Alıştırma 3

Osmanlı Avrupası kaç km²dir? Vilâyet-i şâhânenin genişliği ne kadardır? Vilâyet-i mümtâzenin genişliği ne kadar kilometredir? Osmanlı Avrupası hangi denizlere sahildir? Balçık Limanı, Kaliakra Burnu hangi sahildedir? Bergos Körfezi hangi denizden ortaya çıkmıştır? Karadeniz Boğazı kaç kilometre uzunluğundadır? Boğazın eni ne kadardır? Derinliği kaç metredir? Beykoz Koyu hangi yakasındadır? Rumeli yakasında hangi koylar bulunur? Boğazın girişi neresidir? Papaz Burnu'nun aşağısında hangi mevki vardır? Macar Tabyası hangi yakadadır? İstanbul hangi yakadadır? İstanbul Limanı'na ne derler? İstanbul'a karşı hangi mevki vardır? Tekfurdağı hangi deniz sahilindedir? Marmara sahilinin tabiatı nasıldır?

Alıştırma 4

Marmara'ya bitişik göllerin isimleri nedir? Marmara ile Adalar Denizi arasında olan boğaz nedir? Bu boğazın uzunluğu, toprak derinliği, akım sürati ne kadardır? Kala-i Sultaniye boğazın hangi yakasındadır? Kala-i Sultaniye Boğazı'nın Rumeli yakası hangi yarımada ile meydana gelmiştir? Kılıdülbahir neresidir? Mecidiye hangi taraftadır? Gelibolu'nun karşısında hangi mevki vardır? Boğazın Adalar Denizi tarafındaki uçları nerelerdir? Saroz Körfezi hangi denizden meydana gelmiştir? Adalar Denizi'nde meşhur hangi yarımada vardır? Galosa Burnu hangi denizedir? Yunan Denizi'nden hangi körfez meydana gelir? Adriyatik sahili nereden nereye kadar uzanır?

²⁴ Vyosa, Yunanistan'ın kuzeybatısında, Arnavutluk'un güneybatısında bulunan bir nehirdir.

²⁵ Semani/Semen.

Bu sahilde hangi nehirlerin ağızları vardır? Adriyatik sahilinin tabiatı nasıldır? Adriyatik ile Yunan Denizi arasındaki kanalın iki yakasını nereler oluşturmuştur?

Dağlar

Osmanlı Avrupası'nda başlıca iki silsile mevcut olup, diğerleri bu ikisinden kollara ayrılmıştır. Bu iki silsileden batıda bulunan, genellikle Adriyatik dağları ve doğuda bulunana da Balkan denir.

Adriyatik dağları, kuzeyde Bosna ve güneyde Arnavutluk dağları isimleriyle iki kısım olmak üzere Bosna'nın kuzeyinde Alp ana silsilesiyle bağlantı sağlamıştır.

Bosna dağları, Alp Dinarı'nın²⁶ silsilesinden ayrılan bir takım benzer kollardan ibaret olup kuzeyde 7/8 bin ve güneyde 5/6 bin adım yüksekliğinde bulunan tepeleri kapsar.

Karadağ yığını, Bosna dağlarının bağlantısı olarak Kom ve Durmitor gibi gayet yüksek dağları kapsar.

Güneye doğru gittikçe irtifası azalan Arnavutluk dağları, bir takım sarp ve kayalık sırtları kapsar ve genel istikameti güneye doğru ise de batı tarafına dağıttığı payeler Yunan ve Adriyatik sularını ayırmaya hizmet ederler.

Adriyatik dağlarında bulunan yüksek tepeler şunlardır: Rezeliviça 1.974 m, Vlaşiça 1.923 m, Firazkoviça 2.128 m, Tomorika 2.596 m, Samarina 1.574 m.

Balkan Silsileleri - Balkan silsileleri Rumeli (*Osmanlı Avrupası'nın*) doğu tarafını kaplamış olup Demirkapı geçidinin beri tarafından Karpat Dağlarının uzantısı olmak üzere Stara Balkanı ile başlayıp güneye doğru giderek Rila Dağı'nda biri doğuya diğeri güneye doğru gitmek üzere iki kısma ayrılır.

²⁶ Dinar Alpleri.

Doğuya giden silsileye Koca Balkan, güneye giden silsileye Dospat veya Rodop Balkanı denir.

Koca Balkan, batıdan doğuya doğru uzanmakla Karadeniz’de son bularak Tuna ve Meriç tevabiini²⁷ birbirinden ayırır ve Bulgaristan ile Edirne ovaları arasında bir set hükmündedir.

Koca Balkan silsilesi Orta Balkan, Yüksek Balkan, Doğu Balkan, Büyük Balkan, Istranca Balkanı, Emine Balkanı gibi birtakım silsilelere ayrılmıştır.

Adriyatik silsileleriyle Balkanlar arasında gayet geniş bir araziyi kaplamış olan Çardağ silsileleri bu iki silsile arasında bir dağ bağlantısı olup 3.000 metreyi aşan tepeleri kapsar.

Prizren’in²⁸ doğusunda bulunan Lyubatrın Tepesi 3.050 m kadar irtifaya sahiptir.

Doğuya doğru giden Karadağ ve Koriçka silsilesi ile kuzeye doğru Sırp hududunu oluşturan dağlar ve güneye doğru uzanarak Olimpos meydana getiren silsile hep Çardağ yığınınna mensupturlar.

Balkanlarda bulunan meşhur geçitler şunlardır:

Yüce Balkan ile Orta Balkan arasında Kapucak derbendi, Yüce Balkan ile Doğu Balkan arasında Şıpka geçidi ve daha doğuya doğru Dobrul, Demirkapı geçitleri.

Alıştırma 5

Karadağ hangi silsileye mensuptur? Bosna silsileleri üzerindeki tepelerin irtifası ne kadardır? Arnavutluk silsilelerinin istikameti ne yöndedir? Bunların tabiatı nasıldır? Adriyatik silsileleri kaç metreye kadar yükselmiştir? Bu silsileler (*Adriyatik*) hangi silsileye mensuptur?

²⁷ Bir merkeze bağlı olan yerler. Bkz. Kubbealtı Lugati, “Tevâbi” (Erişim 4 Şubat 2021).

²⁸ Pürzerrin/Prizrin imlasıyla yazılsa da şehir, bilinen Prizren olarak okunmaya gayret edildi.

Alıştırma 6

Balkanlar hangi silsile mensuplarındandır? Genel silsileden nerede ayrılır? Balkanlar kaç silsiledir? Koca Balkan silsilesinin kısımları nelerdir? Balkan silsileleri nerede birleşirler? Meşhur geçitleri tarif et? Çardağ nerededir? Vaziyeti nasıldır? Çardağ'ın en yüksek noktaları hangileridir? İrtifası ne kadardır?

Nehir Yamaçları

Osmanlı Avrupası silsilelerinin yön ve istikametleri, ülke arazisini doğu, batı, güney yamaçlarına ayırmıştır.

Doğu yamacı Karadeniz'e doğru meyilli olduğundan sularını bu denize akıtır.

Güney yamacının suları Marmara ile Adalar Denizi'ne akar.

Batı yamacı, nehirlerini Yunan ve Adriyatik denizlerine akıtır.

Nehirler

Doğu Versanı²⁹

Tuna Nehri - Doğu versanının en mühim nehri Tuna Nehri olup diğerleri Istranca'dan inen ufak tefek derelerdir.

Tuna'nın ne kaynağı ne de ağzı Osmanlı Avrupası'nda değildir. Osmanlı'daki kısmı, Timok munsabından Silistre'ye kadar uzanan parçasıdır. Tuna'nın bu kısmı, gayet geniş ve derin olduğundan kuzey yönü için pek mükemmel bir nehir yolu olduğu gibi sağ taraftan aldığı dik kollar, Bosna ve Bulgaristan ovasının yaşamasına yardım eden damarlar hükmündedir.

²⁹ Bir bölgenin, herhangi bir yana doğru eğikliğini, o yana doğru olan akma yerini anlatır. Bkz. *Coğrafya Terimleri Sözlüğü*, "Versan" (Erişim 4 Şubat 2021).

Tuna tevabiinin meşhurları Una ve Drina sularını alan Sava, Morava, Timok, İskara³⁰, Vid³¹, Osam³², Yantra, Lom ve diğerleridir.

Karadeniz'e dökülen diğer sular Pravadı ile Kamçı dereleridir.

Pravadı, Döne göllerinin suyunu Varna Limanı'na boşalttığı gibi Kamçı suyu da Deli ve Akıllı Kamçı ismiyle iki koldan oluşur.

Güney Versanı

Marmara Denizi'ne Dökülen Sular - Osmanlı Avrupası'nın Marmara Denizi'ne dökülen suları birkaç dereeden ibaret olup bunlardan Küçükçekmece Gölü'ne akan Taşlıdere ile Büyükçekmece Gölü'ne dökülen Karasu'dan başkasının ehemmiyeti yoktur. Çekmece gölleri denize bir dar boğaz vasıtasıyla bitişmiş kuytu mahaller olup her ikisinin de ağzında birer sağlam köprü inşa olunmuştur.

Adalar Denizi'ne Dökülen Nehirler - Adalar Denizi, Osmanlı Avrupası'nın oldukça mühim sularını alır. Bu sular aşağıda zikrolunanlardır:

1 - Meriç veya Mariça Nehri

Bu nehrin havzası şu şekilde tarif olunmuştur:

(1) Akış yolu 400 km uzunluğunda olup Rila Dağlarından (*Çadırtepe*) isimli mahalden çıkar, Ainos (*Enez*) Körfezi'ne akar.

(2) Nehrin hâlihazırda büyük bir kısmında sallarla küçük kayıkların işlemesine ve temizlenirse büyükçe gemilerin yüzmesine müsaittir.

(3) Mariça Nehri, Tatarpazarcığı, Filibe mevkilerinden Çirmen, Harmanlı, Hasköy yakınından Cısr-i Mustafapaşa³³, Edirne'den geçer.

³⁰ İskar, günümüzde Bulgaristan sınırları içinde yer alan nehirdir.

³¹ Vede, günümüzde Romanya sınırları içinde yer alan nehirdir.

³² Osm, günümüzde Bulgaristan sınırları içinde yer alan nehirdir.

³³ Bulgaristan'da bugünkü adı Svilengrad olan kasaba.

(4) Sağ taraftan Uzuncaova suyu veya Ölüdere, Kızılçay, Arda suyunu alır.

(5) Soldan Kozludere, Sazlıdere, Tunca, Ergene sularını alır.

(6) Meriç'in en mühim kolları Tunca, Arda, Ergene olup iki evvelkileri Edirne'de alır.

2 – Mesta Suyu

Havzası – Bu nehre Mesta denildiği gibi Yenice Karasuyu ve Küçük Karasu da derler. Havzası aşağıdaki gibi tarif olunur:

(1) Akış yolu 145 km olup Rila'dan çıkararak Taşöz Adası karşısında denize karışır.

(2) Despot ile Perim Balkanları arasında ve Bozdağı yakınında akar ve Sarışaban Ovası'nı sular.

(3) Mesta'nın zikre şayan tevabii yoktur.

3 – Ustruma³⁴ – Karasu

Havzası – Bu nehre Büyük Karasu da denir. Havzası aşağıdaki gibi tarif olunur:

(1) Bu nehrin akış yolu 300 kilometreden fazla olup Vitoş³⁵ Dağı civarından ortaya çıkararak Orfani Körfezi'ne dökülür.

(2) Radomir, Köstendil, Dubniçe, Cuma kasabaları arasından geçer.

(3) Sol taraftan Ustrumca³⁶, Petriç, Radoviç'ten gelen Ustrumca suyunu alır.

(4) Munsabına yakın mahalde Takinos Gölü'nü teşkil eder.

4 – Vardar Nehri

Havzası – Vardar havzası aşağıda tarif edilmiştir:

³⁴ Struma, günümüzde Bulgaristan'da yer alan nehir.

³⁵ Vitoşa/Vitoşa, günümüzde Bulgaristan'da yer alan dağ.

³⁶ İsmi Kuzey Makedonya'daki Strumica şehrinden alan nehir.

(1) Akış yolu 350 km olup Şardağı'ndan çıkarak Selanik Körfezi'nde denize karışır.

(2) Kalkandelen kasabası civarından Üsküp, Köprülü şehir ve kasabalarından Avrethisarı yakınından geçer.

(3) Manastr' dan geçen Drahor suyunu alan Karasu ile birleşir.

(4) Yenice-i Vardar Gölü'nün ayağı olan Karaazmak isimli suyu alır.

5 - Vistriça³⁷

Havzası - Buna İnce Karasu da denir. Havzası şöyle tarif olunur: Pindus silsilesinden çıkarak Kesriye Gölü'nü ve Karaferye'den gelen bir dereyi aldıktan sonra Serfiçe, Kozana, Naslıç mevkileri arasından geçer.

Batı Versanı

Yunan Denizi'ne dökülen nehirler nispeten küçük sulardan ibaret olup vadilerde akarlar.

(1) **Narda Suyu** - Pindus silsilesinin Yanya Gölü'ne yakın bir mahallinden çıkıp Narda kasabasının aşağısında Narda Körfezi'ne dökülür.

(2) **Kalamas** - Yanya Gölü'nün suyunu aldıktan sonra Korfu Adası'nın karşısında denize karışır.

Adriyatik Denizi'ne aşağıdaki nehirler akarlar:

1 - Viyosa Nehri

(1) Viyosa Nehri, Zigos³⁸ dağlarından çıkıp Koniçe, Premed³⁹, Tepedelen kasabalarından geçer.

(2) Sağdan Dinçe, soldan Drito⁴⁰ sularını alır.

³⁷ Vistrítsa ya da Bistrítsa Nehri. Günümüzde Yunanistan'daki Aliákmon Nehri.

³⁸ Zigoz.

³⁹ Premedi, Arnavutluk'un Ergiri ilinde bulunan bir şehir.

⁴⁰ Drino.

2 - Semen Nehri

- (1) Bu nehir iki koldan meydana gelmiştir.
- (2) Birinci kol Osum ismiyle Pindus'tan, ikinci kol Devol ismiyle iki ufak gölün sularını alır.
- (3) İki kol birleştikten sonra Lumi ismiyle denize karışır.
- (4) Havzasında Görice, Berat kasabaları vardır.

3 - Drin Nehri

- (1) Drin Nehri, Drin veya Çırni Drin⁴¹ ve Beyaz Drin isimlerinde iki büyük gölden meydana gelmiştir.
- (2) Beyaz Drin, kuzeyde Bosna silsilesinden çıkar.
- (3) Çırni Drin, etrafı 7/8 bin adım dağlarla çevrilmiş ve deniz yüzeyinden 2.000 adım yüksek bir mevkide bulunan Ohri Gölü'nden ortaya çıkar.
- (4) İki kol birleştikten sonra Drin ismini alır ve sağ taraftan Boyana Nehri'ne doğal bir kanal ile birleşerek denize karışır.
- (5) Drin havzasında Ohri, Debre-i Bala, Debre-i Zir, Leş kasabaları vardır.
- (6) Drin Nehri'nin gemilerin yüzmesine müsait olan kısmı, Leş kasabasından munsabına kadar olan mahallidir.

4 - Boyana Nehri

Boyana Nehri, İşkodra Gölü'nden çıkıp Adriyatik Denizi'ne dökülür. Bu nehrin her ne kadar boyu kısa ise de akış yolu, gemi gelip geçişine elverişli olarak Osmanlı Avrupası'nda en geniş göl olan İşkodra Gölü'nün mühim bir çıkışıdır.

⁴¹ Kara Drin.

Göller

Osmanlı Avrupası'nın en mühim gölleri batı versanındadır. Genişlik ve büyüklüğüyle bilinen ve hemen yarısı Osmanlı Devleti'nde bulunan İşkodra Gölü, otuz mil uzunluğunda olup Karadağ tarafı dağlık ve diğer tarafları ovadır.

Bu gölün derinliği, genişliği gemi yüzmesine elverişlidir. Bu göl, kışın suyu taşıdığından civarı basarak hastalık ortaya çıkmasına sebep olan bataklıklar meydana getirir.

Kara Drin Nehri'ni meydana getiren Ohri Gölü 35 km uzunluğunda ve dağların arasında olup suyu tatlı, balığı çoktur.

Ohri Gölü ile güneyinde bulunan Prespa ve Truka göllerinin bulunduğu arazi, denizden 2.000 bin adım yüksektir.

Doğu versanının Adalar Denizi havzasında Buru gölleri ile Takinos, Beşik, Ayvasıl, Doyran, Yenice, Kesriye gölleri ve denize akış yolu olmayan Ostrova gölü mevcuttur.

Alıştırma 7

Osmanlı Avrupası kaç versana ayrılmıştır? Adalar Denizi'ne dökülen nehirler hangi versandadırlar? Batı versanının suları hangi denize dökülürler? Tuna Nehri hangi versandadır? Tuna'ya akan sular hangileridir? Tuna'dan başka Karadeniz'e hangi sular akar? Tuna'nın Osmanlı Devleti idaresinde bulunan kısmı neresidir? Tuna'nın ağzı nerededir? Tuna'ya karışan en büyük su hangisidir? Osmanlı Avrupası'nda bulunan Tuna tevabii Tuna'ya hangi taraftan karışır? Marmara Denizi hangi yamaçtandır? Bu denize dökülen sular hangileridir?

Alıştırma 8

Meriç/Mariça Nehri hangi versanda akar? Uzunluğu ne kadardır? Nereden çıkar? Hangi şehirlerden geçer? Sağ tarafından hangi sular karışır? Sol tarafından karışan sular hangileridir? Edirne'de hangi suları bünyesine alır?

Mesta havzasını tarif et? Ustruma Nehri'ne daha ne derler? Hangi kasabalardan geçer? Hangi göllerin suyunu alır? Karışan sular hangileridir? Vardar Nehri nereye akar? Kaynağı neresidir? Başlıca tâbiî hangileridir? Manastır'dan hangi su geçer?

Alıştırma 9

Boyana Nehri nereden çıkar? Akış yolu nasıldır? Hangi denize dökülür? Drin Nehri kaç koldan oluşur? Ohri Gölü'nden çıkan kola ne derler? Drin havzasındaki şehirler hangileridir? Narte Körfezi'ne dökülen hangi sudur? Osum nedir? Viyosa Nehri nereye akar?

Alıştırma 10

En mühim göller hangi versanda bulunur? İşkodra Nehri hangi yamaçtadır? İşkodra Gölü'nün suyunu hangi nehir akıtır? Uzunluğu ne kadardır? Sahillerinin hali nasıldır? Gemi gelip geçişine elverişli midir? Ohri Gölü denizden ne kadar yüksektir? Arazisinin hali nasıldır? Suyu acı mıdır tatlı mıdır? Civarında nasıl göller vardır? Adalar Denizi yamacındaki gölleri say? Kesriye Gölü hangi nehre karışır? Ostrova Gölü'nün ayağı var mıdır?

İKİNCİ KISIM
OSMANLI AVRUPA'SININ SİYASÎ DURUMU
Vilâyetler ve Vilâyet-i Mümtâze

Vilâyetler - Osmanlı Devleti'nin doğrudan doğruya idaresi altında bulunmak üzere Osmanlı Avrupası'nda aşağıda zikredilen vilâyetler mevcuttur:

1. Dersaadet'⁴² içine alan şehremaneti idaresi veya İstanbul Vilâyeti
2. Edirne Vilâyeti
3. Selanik Vilâyeti
4. Yanya Vilâyeti
5. Manastır Vilâyeti
6. İşkodra Vilâyeti
7. Kosova Vilâyeti
8. Girid Vilâyeti

⁴² Dersaadet: Suriçi İstanbulu.

1. Şehremaneti İdaresi veya İstanbul Vilâyeti

Hudut - Kuzeyde Karadeniz, güneyde Marmara Denizi, doğuda Müstakil Kocaeli sancağı, batıda Edirne vilâyeti.

Doğal Kısımlar - İstanbul vilâyeti, Anadolu ve Rumeli'nin karşılıklı iki küçük yarımadasından müteşekkil olup her iki kısım Boğaziçi ile birbirinden ayrılır.

Sahiller - İstanbul vilâyetine mensup olan Karadeniz sahili, 160 km kadar uzun olup Rumeli tarafında Terkos Gölü'nün ayağı olan Yalancı Boğaz, Karaburun, boğazın girişinden sonra Anadolu yakasında Karaburun, Riva mevkiileri vardır. Marmara sahilinde ise Çekmece gölcükleriyle Ayastefanos, Kalamış ve Tuzla koyları vardır.

Dağlar - İstanbul vilâyetinin Rumeli tarafındaki dağlar, Balkan kollarından Istranca dağlarının ucunu oluşturan tepelerden ibarettir ki üzerleri boğazın kuzeybatı tarafında Belgrad Ormanı ismiyle bilinen ormanla bezeli ve örtülüdürler.

Tekfurdağı silsilesine mensup olan tepe silsilesi ise Marmara sahilini takip eder.

Anadolu yakasındaki dağlar Rumeli'ye nispetle daha yüksek ve karışık olup Batı Asya silsilelerinin batı ucuna mensupturlar.

Bunlar arasında Kartal Dağı, Yuşa Dağı, Kayış Dağı ile Çamlıca tepeleri meşhurdur.

Akarsular - Rumeli tarafında Halic-i Kostantiniye'ye akan Kâğıthane ve Alibeyköy dereleriyle Çekmece göllerine akan Taşlıdere, Karasu ve Terkos Gölü'ne dökülen Istranca Deresi.

Anadolu tarafında Riva Deresi'yle boğaza dökülen Göksu Deresi vilâyetin başlıca akarsularını teşkil eder.

Yalancı Boğaz isimli bir ayak ile Karadeniz'e dökülen ve özel akış yolu ile Beyoğlu ve Dersaadet'e su veren Terkos Gölü vilâyetin meşhur gölüdür.

Kısımlar - İstanbul vilâyeti, şehremaneti idaresinde olmak üzere Dersaadet ile bu Emanet'e bağlı mülhakat⁴³ ismiyle iki kısma ayrılmaktadır.

Dersaadet dediğimiz latif şehir, İstanbul'un merkezi ile Bilâd-ı Selâse denilen Beyoğlu, Üsküdar, Beşiktaş ve boğazın iki yakasındaki çok sayıda köyden ibaret olmak üzere gayet büyük ve müstesna bir mevki olup ebediyete kadar devam edecek olan Osmanlı Devleti'nin payitahtı⁴⁴ ve İstanbul vilâyetinin idare merkezidir.

Bu şehir 10 belediye dairesi ile Dersaadet, Beyoğlu ve Üsküdar polis müdürlüklerine ayrılmıştır.

Şehir Merkezi - Asıl İstanbul denilen eşsiz mevki, bir taraftan Haliç'e ve diğer taraftan Marmara'ya sahil olmak üzere boğazın güneyinde üçgen şeklinde ve yedi adet küçük tepe üzerine kurulu olup hududu, Orta Çağ usulü üzere gayet ehemmiyetle inşa olunmuş olan bir meşhur sur ile çevrilmiştir.

İstanbul'un eski kurucusu olan ve Vizan isimli kimseye nispetle Vizantiyon⁴⁵, son kurucusu Doğu Roma İmparatoru Kostantin'e nispeten Kostantiye isimleriyle anılmıştır.

⁴³ Bir merkeze bağlı olan kazâ, nâhiye, köy vb. yerler. Bkz. Kubbealtı Lugati, "Mülhakat" (Erişim 4 Şubat 2021).

⁴⁴ Başkent.

⁴⁵ Bizantiyon.

İstanbul’da Ayasofya, Sultanahmet, Bayezid, Fatih, Süleymaniye, Sultan Selim camileri gibi emsalsiz camiler, Bâb-ı Âli⁴⁶, Serasker Kapısı⁴⁷, Adliye gibi büyük binalar, Binbirdirek, Çukurbostan, Kıztaşı, Çemberlitaş, Dikilitaş, Burmalıtaş gibi eski mimariyi gösteren, tarihi değer taşıyan eski eserler mevcuttur.

Bilâd-ı Selâse – Bilâd-ı Selâse dediğimiz mevkilerden birisi İstanbul’un karşısında bulunan Galata ile yüksek bir mevkide ve Galata’nın üzerinde bulunan, *karşı* manasına gelen Pera ismiyle adlandırılan Beyoğlu isimli latif mevkidir.

Burası gayet süslü ve gösterişli binaları, düzgün caddeleri içerip idaresi, Altıncı Belediye Dairesi ile Beyoğlu Polis Müdürlüğü’ne ait, şer’î işleri Galata Şer’iye Mahkemesi’ne bağlıdır.

Sultan İbrahim Han hazretleri zamanından beri ecnebi tebaanın çoğunluğu Beyoğlu’nda ikamet ederler. Beyoğlu ile İstanbul arasında bulunup Avrupalıların Altın Boynuz manasını göstermek üzere (*Horn*) dedikleri liman, Halic-i Kostantiniye ismiyle bilinen dünyanın birinci derece limanlarından sayılır ve her çeşit rüzgâra kapalıdır.

Bilâd-ı Selâse’nin ikincisi, boğazın Rumeli tarafında bulunan ve belediye dairesinin beşincisini içerip Beşiktaş ve deniz kenarında yapılmış Çırağan Sarayı ve süslü Yıldız Sarayı ile padişahımız efendimiz hazretlerinin yeniden inşa ettirdikleri adeta nur saçan Hamidiye Camii ile gayet muntazam ve süslü binalar, kışla ve karakolhaneleri kapsayan Beşiktaş dilrûba⁴⁸ mevkiidir.

⁴⁶ Osmanlı Devleti’nin idare merkezi [Tanzimat’tan önce sadece sadrazamların makamı ve ikametgâhı iken daha sonra bazı önemli bakanlıkları ve daireleri de içine almış, zamanla İstanbul’da bu dairelerin bulunduğu Sirkeci ile Cağaloğlu arasındaki semtin adı olmuştur]. Bkz. *Kubbealtı Luğati*, “Bâbiâli” (Erişim 4 Şubat 2021).

⁴⁷ (II. Meşrutiyet’e kadar) Harbiye Nazırlığı Dairesi, Millî Savunma Bakanlığı, Bâb-ı Seraskeri [Bu makamın bulunduğu bina günümüzde İstanbul Üniversitesi Rektörlük binasıdır]. Bkz. *Kubbealtı Luğati*, “Serasker” (Erişim 4 Şubat 2021).

⁴⁸ Gönül kapalı, herkesi kendine bağlayan, âşik olunan (güzel). Bkz. *Kubbealtı Luğati*, “Dilrûbâ” (Erişim 4 Şubat 2021).

İstanbul'un ve Beşiktaş'ın karşısında, Anadolu yakasında bulunup Hrisopolis kadim ismiyle meşhur olan Üsküdar beldesi Bilâd-ı Selâse'nin üçüncüsü olup bağ ve bahçeleri, havasının letafet ve temizliği ile meşhurdur.

Üsküdar'ın asayiş işleri bir polis müdüriyetine havale edilmiş olup belediye dairesinin dokuzuncusunu kapsar.

Üsküdar'a yarım saat mesafede bulunan ve tarihte Hapsedon⁴⁹ ismiyle meşhur olan Kadıköy rağbet görmüş latif bir mevki olmakla gerek binalarının büyüklüğü ve gerekse intizamıyla meşhurdur.

Asayiş işlerince Kadıköy, Üsküdar'a tabi olduğu gibi Onuncu Belediye Dairesi adıyla bir de belediyesi vardır.

Asayiş işleri de Anadolu yakasındakilerin Üsküdar'a ve Rumeli yakasındakilerin Beyoğlu mutasarrıflığına tabidir.

Mülhakat - Şehremaneti mülhakatı Rumeli tarafında ve Edirne vilâyeti hududunda bulunan Kazâ-i Erbaa da denilen Çatalca mutasarrıflığı ile Küçükçekmece kazası ve Anadolu tarafında Beykoz, Şile, Kekbuze⁵⁰, Kartal, Adalar kaymakamlıklarıdır.

Çatalca Mutasarrıflığı - Çatalca mutasarrıflığı aşağıdaki kaza ve nahiyeleri kapsar:

- (1) Çatalca kazası
- (2) Silivri kazası
- (3) Büyükçekmece kazası
- (4) Suyolu kazası
- (5) Terkos

⁴⁹ Kalkedon.

⁵⁰ Gebze.

Sancağın Meşhur Mevkileri - Çatalca, İstanbul'un batısında ve Edirne'ye giden demiryolu güzergâhında bulunup yirmi bin nüfusu ihtiva eden Çatalca sancağının merkez idaresidir.

Silivri - Marmara Denizi kenarında bulunan Silivri kazasının merkezi olup yoğurt ve kömür ticaretiyle meşhurdur.

Büyükçekmece - Marmara Denizi'nden ortaya çıkan Büyükçekmece Gölü'nün denize bittiği boğaz üzerinde bulunan ve ismine mensup kazasının merkezidir.

Küçükköy - Suyolu kazasının idare merkezidir.

Terkos - İstanbul'a su veren Terkos isimli gölün yakınında bulunan, aynı isimdeki kasaba merkezidir.

Küçükçekmece Kazası - Şehremanetine bağlı kazalardan olup demiryolu hattı üzerinde bulunan Bakırköy, kaza merkezi ve Küçükçekmece isimli gölün kenarında bulunan Küçükçekmece kasabası en meşhur mevkileridir.

Kartal Kazası - Üsküdar'ın doğu tarafında bulunup Marmara sahilinde bulunan, şarabıyla meşhur Kartal kasabası merkez kazadır.

Gebze Kazası - Kartal kazasının doğu tarafındadır. Merkez kaza, yüksek bir mevkide ve İzmit yolunun güzergâhında bulunan, Üsküdar'dan 9 saat mesafede Gebze kasabasıdır. Bu kasaba civarında Kartaca generali meşhur Anibal'ın mezarının olduğu herkes tarafından bilinir.

Adalar Kazası - İstanbul civarında ve İzmit Körfezi'nin girişinde bulunup Prens Adaları veya Kızıl Adalar ismiyle meşhur olan Küçük Cezayir-i Müctemia Adalar kazası ismiyle şehremaneti tarafından idare olunmaktadır.

Bu adaların Büyükada, Heybeliada, Kınalıada, Burgazadası, Sedef Adası ismiyle anılanları iskân edilmiş olup geri kalanında insan yoktur.

İdare merkezi, eskiden Prinkipos denilen Büyükada'dır.

Heybeli'de Mekteb-i Bahriye-i Şâhâne mevcuttur.

Şile Kazası - Karadeniz sahilinde ormanlık bir araziden ibaret olup deniz sahilinde bulunan Şile kasabası kaza merkezidir.

Beykoz - Boğaziçi'nde yer alan, merkez kaza olan Beykoz kasabasıyla birkaç köyü kapsar.

Ahali - İstanbul vilâyetinde bir milyonu aşkın ahali mevcut olup bunun 850 bini Dersaadet ve çevresinde, geri kalanları vilâyetin diğer taraflarındadır.

İstanbul ahalisinin büyük bir kısmı devlet memurlarından, birazı ticaret erbabından ve az bir kısmı da çiftçiden ibarettir.

2. Edirne Vilâyeti

Hudut - Kuzeyde Doğu Rumeli vilâyet-i mümtâzesi, batıda Selanik vilâyeti, güneyde Adalar Denizi, Kala-i Sultaniye Boğazı, Marmara Denizi, doğuda İstanbul vilâyeti, Karadeniz.

Sahil - Edirne vilâyeti üç denize sahildir:

(1) Karadeniz Sahili - Edirne vilâyetinin Karadeniz sahili, hemen 100 km kadar uzun olup Istranca Balkanı'nın etekleriyle fazla sarplaşmıştır.

Bu sahilde belli başlı mevkiler, Doğu Rumeli hududunun başladığı At Limanı'yla Vasiliko ve Ahtabolu kasabaları, Kuruburun vasıtasıyla meydana gelen İğneada Limanı ve kömür ihracıyla meşhur Midye Limanı ve daha aşağıda Kalyoncuk Burnu ve diğerleridir.

(2) Marmara Sahili - Marmara sahilinin Edirne vilâyetine bağlı olan kısmını, Tekfurdağı'nı meydana getiren silsile etekleri sarplaştırmıştır.

Edirne vilâyetinin Marmara sahili, Silivri civarından başlayarak aşağıdaki noktaları kapsar:

Erikli Limanı, Tekfurdağı iskelesi, Ganos, Şarköy, Gelibolu kasabaları, Kala-i Sultaniye Boğazı.

Adalar Denizi Sahili - Vilâyetin Adalar Denizi sahili, Gelibolu Yarımadası'nın ucunu teşkil eden, Elles⁵¹ burnundan başlayıp Saroz adacığını içine alan Saroz Körfezi, Meriç munsabını kapsayan Ainos Körfezi ve sonunda bulunan Buru Gölü ve diğer Buru Körfezi'ni içinde barındıran Karaağaç Limanı ve Palastre Burnu'nu kapsar.

Dağlar - Edirne vilâyeti dâhilindeki silsileler, Balkanların şubeleri olmak üzere Istranca ve Rodop Balkanlarıyla Marmara sahili boyunca uzanan Tekfurdağı silsilesidir.

Bu silsileler vilâyetin dâhilini, orman ve meralarla kaplamış olarak birçok kollarla doldurmuşlardır ki bu kollar arasında gayet latif ve verimli vadiler vardır.

Nehirler - Edirne vilâyetinin en mühim nehri olan Meriç Nehri'dir ki Cısr-i Mustafapaşa'dan⁵² itibaren vilâyete dâhil olup Edirne civarında Tunca, Arda, daha aşağıda Ergene sularıyla birleşir ve Limsa Gölü ayağını aldıktan sonra denize karışır.

Meriç'in munsabı deltadır.

Meriç'ten başka, vilâyetin nehir isimlendirmesine değer nehri olmayıp diğerleri ehemmiyetsiz küçük derelerden ibarettir.

Kısımlar - Edirne vilâyeti, aşağıda görülen sancaklara ayrılır:

(1) Edirne Merkez Sancağı - Edirne - Cısr-i Mustafapaşa - Havza - Uzunköprü - Dimetoka - Kırcaali - Ortaköy ismiyle yedi kazayı kapsayıp idare merkezi vali ikametgâhı ve ikinci ordu merkezi olan Edirne şehridir. Bu şehir, Tunca ve Meriç nehirlerine bakan bir mevkide kurulu olup içinde çok sayıda cami ve medrese bulunur ve hele Sultan Selim Cami-i şerifiyle Ali Paşa Çarşısı pek meşhurdur.

⁵¹ İlyas Burnu.

⁵² Günümüzde Bulgaristan'ın Svilengrad şehri.

Şehirde birer adet askeri, idadi ve rüşdiyesi ile mülkiye idadisi, diğer ilkokul ve ecnebi mektepleri ve askeri kışlası vardır.

Edirne, İstanbul şehrinde önce Osmanlı'nın başkentidir.

Dimetoka kasabası, Kızıldeli Çayı'nın Meriç Nehri'ne karıştığı mahallin yakınında olup büyük Osmanlı sultanlarından bazısına bir müddet ikametgâh olmuştur. Kaza merkezleri kendi isimlerinde olan kasabalardır.

(2) Kırkkilise Sancağı - Merkez idareleri, isimlerine mensup kasabalar olan merkez kazası - Ahtabolu - Tırnovacık - Midye - Vize - Lüleburgaz - Babaeski kazalarını kapsar.

Sancak merkezi olan Kırkkilise kasabası Edirne'nin 12 saat kadar doğusunda bulunur, şarabı ve üzümü ile meşhurdur.

(3) Tekfurdağı Sancağı - Vilâyetin güney tarafında ve Marmara Denizi sahilinde bulunup Tekfurdağı - Malkara - Çorlu - Hayrabolu kazalarını içine alır.

Bu kazaların idare merkezleri aynı isimdeki kasabalarıdır.

Sancak merkezi olan Tekfurdağı kasabası Marmara Denizi kenarında merkez vilâyetin güneydoğusunda ve İstanbul'un batısında bulunan gayet mühim iskele ve ticaret mevkiidir.

(4) Dedeoğlu Sancağı - Bu sancak Sofulu - İnöz kazalarını kapsayıp sancak merkezi, Edirne vilâyetinin Adalar Denizi'nde önemli iskelesi olan Dedeoğlu kasabasıdır.

(5) Gelibolu Sancağı - Keşan - Mürefte - Şarköy - Gelibolu kazalarını kapsar.

Bu kazaların merkez idareleri aynı isimdeki kasabalarıdır.

Sancağın idare merkezi olan Gelibolu kasabası, Ece Ovası denilen yarımadanın sahilinde ve Kala-i Sultaniye Boğazı'nın girişinde bulunup bir limanı içine alan ticaretgâh bir iskeledir.

(6) Gümülcine Sancağı - Vilâyetin batısında ve Selanik vilâyeti hududunda bulunan Gümülcine - İskeçe - Sultanyeri - Ahiçelebi - Eğridere - Darıdere isimli kazaları içine alır.

Sancak merkezi, düz bir ovada ve Karacasu üzerinde yer alan Gümülcine kasabasıdır.

İskeçe kazasının Yenice-i Karasu, Sultanyeri kazasının Koşukavak, Ahiçelebi'nin Paşmaklı kasabaları kaza merkezleri olup diğerlerinin idare merkezleri kendi isimleriyle adlandırılan kasabalardır.

Ahali - Edirne vilâyetinde yerleşik ahali yaklaşık 7/8 yüz bin olup Müslüman, Rum, Ermeni, Bulgar, Kıpti gibi muhtelif kavimlerden oluşur.

Demiryolları - Dersaadet'ten gelen demiryolu hattı Çatalca'dan sonra Edirne vilâyetine dâhil olarak Kuleliburgaz isimli mevkide ikiye ayrılır:

Birincisi, kuzeye doğru gidip Edirne'den geçerek Cısr-i Mustafapaşa'dan Doğu Rumeli vilâyetine dâhil olur.

Güneye doğru giden ikinci hat Dimetoka, Sofulu, Ferecik yoluyla Dedeağaç'ta son bulur.

Hasılat - Edirne vilâyetinde gayet geniş ormanlar vardır ve vilâyetin ormanlık tarafları Gümülcine ve Kırkkilise sancaklarıdır.

Vilâyetin arazisi birinci derecede verimli olup her cins hububat arpa, buğday, yulaf vd. ile fırkma (?) tabir olunan buğday Edirne kazalarında yetişir.

Uzunköprü'de kavunun, Tekfurdağ'nda karpuzun makbul cinsi ile elma, armut, kayısı gibi meyve çeşitleri, kök boya cehri⁵³, afyon gibi sanayide kullanılan bitkiler ve ehil hayvanlardan sığır, koyun, keçi ve diğerleri bulunur.

⁵³ Cehrigiller familyasından, bazı cinslerinin kabuk ve meyvelerinden boya elde edilen, küçük, yeşilimsi, sarımsı ve beyazımsı çiçekli, dikenli veya dikensiz, çalı veya ağaççık hâlindeki bitkilerin cins adı [Ak diken, barut ağacı, Lübnan cehrisi bu cinsten çalı veya ağaçlardır]. Bkz. Kubbealtı Lugati, "Cehri" (Erişim 4 Şubat 2021).

Vilâyetin ürünleri Edirne’de deva-i misk⁵⁴, sabun, şayak⁵⁵, kaliçe⁵⁶, kaşar peyniri, şarap Lülebergos’un⁵⁷ da çeşitleri imal olunan çanak, desti, kâse benzeri şeylerden ibarettir.

Vilâyetin ihracatı Dedeagaç, Tekfurdağı limanları vasıtasıyla meydana gelir.

Alıştırma 11

Edirne vilâyeti nerelere huduttur? Hangi denizlere sahildir? Karadeniz sahilinde nereler vardır? Marmara sahilini tarif et? Adalar Denizi sahili nasıldır? Vilâyette hangi dağlar vardır? Vilâyetin mühim nehri hangisidir? Vilâyetin kaç sancağı vardır? Kırkkilise sancağının kazalarını söyle? Gümülcine sancağında hangi kazalar vardır? Gelibolu sancağının merkezini söyle?

Alıştırma 12

Koşukavak kasabası hangi kazadadır? Çorlu hangi sancak dâhilindedir? Fericik nerededir? Babaeski hangi sancaktadır? Dimetoka civarından geçen suyun ismi nedir? Liman gölü nereye akar? Edirne vilâyeti demiryolları nerede birleşir? Cisir-i Mustafapaşa hangi sancaktadır? Ormanlar hangi taraftadır? Hasılatı nedir?

3. Selanik Vilâyeti

Hudut – Kuzeyde Bulgaristan, Kosova vilâyeti, doğuda Edirne vilâyeti, Doğu Rumeli, güneyde Adalar Denizi, batıda Manastır vilâyeti.

⁵⁴ Misk karıştırılmış bir çeşit şekerleme. Bkz. Kubbealtı Lugati, “Devâimisk” (Erişim 4 Şubat 2021).

⁵⁵ İplikleri verev dokunmuş, dayanıklı, sıcak tutan, özellikle esnaf ve köylü pantolon ve ceketi yapılan, çuhaya göre daha kaba yünlü kumaş. Bkz. Kubbealtı Lugati, “Şayak” (Erişim 4 Şubat 2021).

⁵⁶ Küçük halı, halı seccade. Bkz. Kubbealtı Lugati, “Kaliçe” (Erişim 4 Şubat 2021).

⁵⁷ Lüleburgaz.

Sahil - Selanik vilâyetinin sahilinde zikredilmeye değer ve Selanik, Orfani körfezleriyle ikisi arasında bulunan dağlık Halkidikya isimli yarımada vardır.

Bu yarımada Aynaroz, Longoz, Ksendire isminde üç adet yarım adacıkla son bulup aralarında Sent Montana ve Ksendire körfezleri vardır.

Aynaroz Yarımadası'nın nihayetinde 1.935 m irtifasında meşhur Atos⁵⁸ Tepesi vardır.

Selanik Körfezi, kuzey rüzgârlarına kapalı olan gayet güzel bir limanı kapsayıp pek çok tüccar gemisiyle doludur.

Dağlar - Dospat Balkanı'nın batı kısmı vilâyetin doğu tarafının yükseltisini oluşturur.

Balkan şubelerinin vilâyet dâhilinde bulunan kısımları Demirkapı Balkanı, Yeltepe, Perim, Bozdağı ile güney kısmında Beşikdağı ortada Maleş, Beleş Balkanları isimleriyle meşhurdur.

Nehirler - Vardar, Ustruma Karasu, Mesta isimli nehirler vilâyeti sulayarak doğruca Adalar Denizi'ne akarlar.

Selanik vilâyetinde bir hayli göl mevcuttur. Onlardan bir ayakla Orfani Körfezi'ne dökülen Beşik Gölü ile bu göle karışan Langaza veya Ayvasıl Gölü, Vardar Nehri'ne akan Doyran, Yenice-i Vardar gölleri meşhurdur.

Taksimat - Selanik vilâyeti Selanik, Siroz, Drama sancaklarına ayrılır.

1 - Selanik Sancağı - Selanik sancağı vilâyetin idare merkezi olan Selanik şehrini kapsayıp aşağıda gösterilen kazaları içine alır.

(1) Merkez Kazası: Selanik merkez kazası 2 nahiye 21 köyü içine alıp merkez idare merkezi Selanik şehridir.

⁵⁸ Athos.

Bu şehir, Termayik⁵⁹ eski ismiyle bilinen Selanik Körfezi sonunda ve bir tepenin eteğinde kurulu olup, Osmanlı Avrupası'nın birinci liman iskelesi ve Avrupa ve Hindistan güzergâhında önemli bir varış noktasıdır.

Nüfusu 70 bini aşkındır.

Bu şehir Büyük İskender'in kızına nispet edilmek üzere Tesalonik⁶⁰ lafzından değiştirilmiştir.

- (1) Ksendire kazası müştemilatı: 1 nahiye, 87 köy, merkezi Poliro⁶¹
- (2) Karaferye Kazası müştemilatı: 1 nahiye, 45 köy, merkezi Karaferye
- (3) Yenice-i Vardar kazası müştemilatı: 1 nahiye, 99 köy, merkezi Yenice-i Vardar
- (4) Langaza kazası müştemilatı: 98 köy, merkezi Langaza
- (5) Vodina kazası müştemilatı: 2 nahiye, 80 köy, merkezi Vodina
- (6) Gevgili kazası müştemilatı: 57 köy, merkezi Gevgili
- (7) Avrethisarı kazası müştemilatı: 1 nahiye, 142 köy, merkezi Kalkış
- (8) Doyran kazası müştemilatı: 85 köy, merkezi Doyran
- (9) Usturumca kazası mülhakatı: 65 köy, merkezi Usturumca
- (10) Tikveş kazası mülhakatı: 93 köy, merkezi Kavadar
- (11) Köprülü kazası mülhakatı: 2 nahiye, 91 köy, merkezi Köprülü
- (12) Katrin kazası mülhakatı: 2 nahiye, 72 köy

⁵⁹ Thermaikos.

⁶⁰ Thessaloniki.

⁶¹ Metinde Poliro şeklinde verilen bu yerin asıl adı Poliroz'dur.

(13) Aynaroz kazası, Aynaroz yarım adacığı üzerinde bulunup burası diğer kazalar benzeri iskân edilmiş köyleri kapsamayıp 28 kadar manastırı içine alıp ve bu manastırlarda papa ve keşiş gibi ruhani memurlar ikamet eder.

Burası Hristiyanların kutsadıkları mahallerden birisi olup idaresi için Selanik dâhilinde 58 kadar çiftlik vardır.

2 - Siroz⁶² Sancağı - Vilâyetin kuzeydoğusunda bulunup arazisi birinci derecede verimlidir.

Liva merkezi olan Siroz kasabası, Ustruma Nehri'nin suladığı bir sahrada İstanbul yolu üzerinde kurulmuştur.

Sancağın kapsadığı kazalar şunlardır:

- (1) Siroz merkezi 163 köyü kapsar.
- (2) Menlik kazası 50 köyü kapsar.
- (3) Zihne kazası 47 köyü ihtiva eder.
- (4) Razlık kazası 12 köyü ihtiva eder.
- (5) Petriç kazası 70 köyü ihtiva eder.
- (6) Nevrekop kazası 8 nahiye, 152 köyü ihtiva eder.
- (7) Demirhisar kazası 77 köy.
- (8) Cuma-i Bala kazası 42 köy 8 çiftlik.
- (9) Nevrekop⁶³ kazası 120 köy, 6 nahiye.

Siroz Livasının Meşhur Mevkileri - Karasu ve Usturumca sularının mültekasına yakın Viş Balkanı kuzey versanında ve Usturumca vadisine hâkim bir mevkide yer alan Petriç kazasının merkezi olan Petriç, Bulgaristan

⁶² Serez.

⁶³ Nevrekop kazası hem 6. maddede hem de 9. maddede iki kere kaydedilmiştir. Birisinin dizgi hatası olduğu düşünülmektedir.

ve Doğu Rumeli hudutlarının birleştikleri batı mahallinde bulunan Razlık kazasının merkezi olan Razlık, Mesta Nehri'nin vadisinde yer alan küçük bir ovaya bakan Nevrekop kazasının merkezi olan Nevrekop kasabaları livanın meşhur mevkilerindedir.

Livanın diğer kazalarının merkez idareleri de kendi isimlerinde olan kasabalardır.

3 - Drama Sancağı - Vilâyetin doğu tarafında ve Edirne vilâyeti hududunda bulunup aşağıda zikredilen kazaları ihtiva etmektedir:

- (1) Drama merkez kazası 121 karye, 3 nahiyeyi ihtiva eder.
- (2) Kavala kazası 21 köyü ihtiva eder.
- (3) Sarışaban kazası 62 köyü ihtiva eder.

Livanın Meşhur Mevkileri - Merkez liva olan Drama kasabası Selanik'in iki konak kadar doğu yönünde bulunup tütün, çorap ticaretiyle meşhurdur. H. 775 tarihinde Lala Şahin Paşa ve Gazi Evrenos Bey taraflarından zapt edilmiştir.

Kavala kazasının merkez idaresi olan Kavala kasabası, Adalar Denizî'nden ortaya çıkan Kavala Körfezi dâhilinde ve bir burun üzerinde bulunan Kavala kasabası sancağın iskelesi ve Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın doğduğu yer olmasıyla meşhurdur. Sarışaban kazasının merkezi olan Sarışaban kasabası, meşhur Sarışaban Ovası'na ve Mesta suyunun sağ yakasında Gümülcine'den gelen cadde üzerinde bulunur.

Kavala Limanı'nın karşısında bulunan Taşöz⁶⁴ Adası, Mısır Valisi merhum Mehmed Ali Paşa'ya malikâne olarak ihsan edilmiş olduğundan kendisinin hanedanına aittir.

⁶⁴ Thassos.

Ahali - Selanik vilâyetinde iskân eden ahali Müslüman, Rum, Ermeni, Musevi, Kıpti olmak üzere 720.000 nüfus olup, ticaretle meşgul bir hayli de ecnebi vardır.

Mahsuller ve Ürünler - Selanik, Osmanlı topraklarının en verimli vilâyetlerinden birisi olduğundan pek çok hububat ile pamuk, keten, tütün, meyve yetiştirir. Drama sancağında çıkan Yenice tütünleri dünyanın her yerinde makbul ve muteberdir. Başlıca ürünleri çorap, hamam takımı, sahtiyan aba, şayak vesaire olup vilâyetin dâhilinde sarf olunandan başka dışarıya da pek çok ihracat meydana gelir.

Vilâyetin pek çok tarafı dağlık olduğundan Selanik vilâyeti dâhilinde pek geniş ormanlar vardır. Yalnız Selanik ve Ksendire kazalarında bulunan ormanların genişliği üç-dört yüz bin dönüme ulaşır.

Demiryolu - Vilâyet merkezi olan Selanik'ten Vardar Nehri vadisini takip ederek Mitroviça'ya uzanan 343 km uzunluğunda olan hattın Köprülü'ye kadarki kısmı vilâyet dâhilindedir. Bu hattan Üsküp'ten İvranya'ya kadar ayrılan kol, Selanik'i Avrupa hatlarıyla birleştirerek merkez vilâyeti Avrupa'nın çıkışı hükmüne koymuş olduğundan şimdiye kadar Hindistan ve Avustralya'dan Brindizi yoluyla Avrupa'ya gerçekleşen ulaşım tercihi bu yakınlarda Selanik yoluyla değişmiştir.

Alıştırma 13

Selanik vilâyetinin hududunu tarif et? Selanik vilâyeti hangi denize sahildir? Sahilinde zikretmeye değer neler vardır? Halkidikya Yarımadası nasıldır? Hangi körfezler vardır? Vilâyetin dağları hangi silsiledendir? İsimleri nedir? Vilâyetteki nehirleri söyle? Meşhur göllerin isimleri nedir? Selanik Vilâyeti kaç sancaktır? Merkeze bağlı kazaları beyan et? Selanik nasıl şehirdir? Kilkış nedir? Tikveş kazasının merkezini söyle? Aynaroz kazasında kimler vardır? Siroz sancağının mülhakatı kimlerdir? Siroz nasıl nehirdir? Drama kaç kazayı kapsar? Drama şehri, merkez vilâyetinin hangi tarafındadır?

Alıştırma 14

Katrine hangi livaya bağlıdır? Langaza, Avrethisarı, Köprülü kazaları hangi livaya mensuptur? Petriç, Nevrekop kazaları hangi livaya bağlıdır? Usturuma Nehri, hangi kazada denize karışır? Kavala'nın bağlı olduğu liva neresidir? Selanik vilâyeti sakinleri kimlerdir? Ne kadar nüfusu vardır? Selanik vilâyetinin ürünleri nedir? Selanik'ten kara yoluyla Avrupa'ya gidilebilir mi? Ne vasıta ile gidilir? Mısır'a bağlı ada hangisidir?

4. Yanya Vilâyeti

Hudut - Kuzeyde İşkodra, Manastır, batıda Adriyatik, Yunan denizleri, Otranto Boğazı, güneyde Narda Körfezi, Yunanistan, kuzeydoğuda Manastır ve İşkodra vilâyetleriyle sınırlıdır.

Sahil - Yanya vilâyetinin sahili sarp ve taşlık olup Yunan hududunda bulunan ve girişinde Preveze kasabası bulunan Narda (*Arta*) Körfezi'yle Mederto (?), Grune (?) adaları karşısında Morto Körfezciği ve girişinde Hakpotiz (?) adacığı olan Kumaniça ve ağzında Sazano isimli adayı içine alan ve Galosa isimli meşhur burunla son bulunan Avlonya Limanı'nı kapsar.

Dağlar - Pindus ismiyle Yunanistan'a dâhil olan Arnavutluk dağlarının güney kısımları Yanya vilâyeti dâhilinde muhtelif kollar ve şubeler meydana getirmişlerdir ki bu kollar arasında bulunan dar vadiler ziyadesiyle verimli ve mahsuldar olmak özelliğini ihtiva ederler.

Adriyatik ve Yunan denizleri yamaçlarını ayıran dağlar Arnavutluk silsilesinin batı parçası olup 2.000 metreyi aşkın tepeleri içine alır.

Yanya dâhilindeki başlıca dağlar Tomorika, Nehriçka (?), Çıka (?), Longariya (?), Lazari dağlarıdır.

Nehirler - Yanya vilâyeti dâhilinde akan meşhur nehirlerden birincisi Yunanistan ile Osmanlı Devleti'ne sınır oluşturan Narda yahut Arta suyu olup kaynağını Ragoza Dağı'ndan alır ve Pind silsilesi arasındaki gayet verimli bir oavadan geçerek Narda şehri güneyinde Narda Körfezi'ne munsap olur.

(2) Loros suyu olup bu dahi Narda Körfezi'ne akar.

(3) Kalama suyudur ki Filat şehri yakınından geçer ve Korfu Kanalı'na dökülür.

(4) Çıka Dağı'ndan çıkan Pavlu suyu olup Diyon şehrinden gelen Vistriça suyunu aldıktan sonra Ekzamili Gölü'nden geçerek Korfu Kanalı'nın kuzeyinde denize dökülür.

(5) Kaynağını Ragoza Dağı'ndan alan Viyosa Nehri, Ergiri şehrinden gelen Drino suyunu soldan aldıktan sonra Avlonya Limanı'nın kuzeyinden Adriyatik Denizi'ne akar.

(6) Zemni (?) suyu olup Berat şehri önünde sağdan Manastır vilâyeti dâhilinde bulunan Malik gölünden geçen Devol suyunu alarak denize akar.

Kısımlar - Yanya vilâyeti merkez livası olan Yanya ile Ergiri, Berat, Preveze isimleriyle dört livaya ayrılmıştır.

Merkez livası 229 köy ve 4 nahiyeye ile aşağıdaki kazaları kapsar:

Leskovik kazası - Koniçe kazası - Aydonat kazası - Filat kazası - Meçova kazası.

Livanın Meşhur Beldesi - Yanya Gölü ismiyle bilinen bir gölün kenarında ve eski Dodona şehri yakınında 25 bin nüfusu kapsayan Yanya beldesi vilâyetin idare merkezi olup yapağı⁶⁵, zeytinyağı, zahire ticaretiyle meşhurdur.

(2) **Ergiri Sancağı** - Bu sancak vilâyetin kuzeybatısında bulunup kapsadığı kazalar aşağıdaki gibidir:

(1) Merkez kazası 68 köyü kapsar.

(2) Delvine kazası 101 köy, 1 nahiyeyi kapsar.

⁶⁵ Kırpılmış koyun yünü. Bkz. Kubbealtı Lugati, "Yapağı" (Erişim 4 Şubat 2021).

(3) Premedi kazası Pogun kazası

(4) Tepedelen kazası 60 köyü ihtiva eder.

(5) Kurveleş kazası 14 köy, bir nahiyeyi ihtiva eder.

Livanın Meşhur Kasabaları - Livanın idare merkezi olup Viyosa tevâbiinden Drino isimli çay üzerinde kurulu ve Argirokastro eski ismiyle adlandırılan Ergiri kasabasıyla Pogun kazasının merkezi olan Duştine ve Viyosa suyu üzerinde bulunur. Yanya Valisi meşhur Tepedelenli Ali Paşa'nın doğum yeri olarak bilinen Tepedelen kazasının merkezi olan Tepedelen kasabası, livanın meşhur kasabalarındandır.

(3) **Berat Sancağı** - Berat sancağı vilâyetin en kuzeye düşen livası olup mülhakatı aşağıda zikredildiği gibidir:

(1) Merkez kazası 432 köy, 6 nahiyeyi kapsar.

(2) Avlonya kazası 660 köyü ihtiva eder.

(3) Timuriçe kazası 44 köyü ihtiva eder.

(4) Iskrapar kazası 58 köyü ihtiva eder.

Livanın Meşhur Mevkileri - Arnavutluk'un meşhur ticaretgâhlarından birisi olup liva merkezi olan Berat kasabası ile Adriyatik Denizi'nden oluşur. Meşhur limanın kenarında ve Yanya'dan 142 km uzaklığında bulunup askeri olarak gayet mühim ve civarı bataklık olan Avlonya kasabası ve Iskrapar kazasının idare merkezi olan Ravdiçka (?) kasabası livanın bilinen beldelelerindedir.

(4) **Preveze Sancağı** - Vilâyetin güneyinde bulunup merkezle birlikte üç kazayı ihtiva eder.

(1) Merkez kazası 38 köyü kapsar.

(2) Loros kazası 68 köy, bir nahiyeyi kapsar.

(3) Margiliç⁶⁶ kazası 73 köy, bir nahiyeyi kapsar.

Livanın İdare Merkezi - Livanın idare merkezi olan Preveze, kasabayı vilâyetin merkezinden 57 km uzak Narda Körfezi ağzında bulunan bir yarım adacığın sonunda kurulup istihkâmları sağlamdır ve limon, portakal bahçeleri çoktur.

H. 945 tarihinde Osmanlı Devleti'ne geçip 1212'de Fransa İmparatoru Napolyon'un istilasına düşmüş ise de tekrar savaşarak geri alınmıştır.

Ahali - Yanya vilâyeti Arnavutluk'un güney kısmından ibaret olduğundan sakinlerinin büyük kısmı Arnavut'tur. Arnavutlar Gega, Toska ismiyle iki kısım olup Toskalar Yanya vilâyetinde iskân edenlere denir. Vilâyetin 700 bine ulaşan sakinleri arasında Avrupalı ve Yahudi de vardır.

Mahsuller ve Ürünler - Vilâyetin kuzeybatı tarafı taşlık ise de diğer tarafları verimli ve mahsuldar olduğundan her çeşit zahire yetiştirdiği gibi deve dişi tabir olunan meşhur buğday bolca elde edilir.

Güney tarafında, bilhassa Preveze sancağında limon, portakal, turunc bahçeleri vardır. Ürünlerinden aba, kilim, sırmalı elbise, tabaka, zarf gibi gümüş kap kakak, her yerde makbuldür.

5. İşkodra Vilâyeti

Hudut - Kuzeyde Kosova vilâyeti, Karadağ memleketi, doğuda Manastır vilâyeti, güneyde Yanya vilâyeti, batıda Adriyatik Denizi ile etrafı çevrilmiştir.

Sahil - İşkodra, vilâyetin Adriyatik Denizi'yle etrafı çevrilmiş olan sahili düz ve bataklık olup denize bitişik olan ufak tefek gölcükleri ve bazı mahalinde ise irtifaları üç-dört yüz metreyi geçmeyen tepelikleri kapsar.

⁶⁶ Günümüzde Yunanistan'ın Margariti şehri.

Boyana ağzından başlayan sahilde güneye doğru Şingin Limanı, Drin munsabı ve körfezi, yüksek Rodoni Burnu ve Matya (?) suyu ağzı, Lales Körfezi ve Draç Gölü'nü alan Draç körfezi ve limanı İşkumbi munsabı vardır.

Dağlar - Vilâyetin batı tarafı düz ovalık ise de doğu tarafı Arnavutluk silsilesinin batı payeleriyle arızalandırmıştır.

İşkodra vilâyetinin başlıca dağları Veleçiku, Katdi (?), Mirdit Grab (?) ağ-ları olup irtifaları iki bin metreyi aşkın değildir.

Nehirler, Göller - İşkodra vilâyeti arazisi Osmanlı Avrupası'nın batı versanının bir kısmı olduğundan bu versanda akan nehirlerden Boyana, Drin, Mat, İşkumbi sularını içine alır.

İşkodra Gölü - Avrupa'nın büyük göllerinden ve Osmanlı Avru-pası'nın en büyük gölü olan İşkodra Gölü'nün güney yarısı İşkodra vilâyeti dâhilinde mühim bir havza oluşturmuştur. Bu göle bir hayli su döküldüğü gibi yağmur zamanlarında da taşar. Balığı çok olduğundan ahalinin tamamı ticaret yapar ve sahillerinde büyük küçük 2.000 kadar kayık ve gemi vardır.

Taksimat - İşkodra vilâyeti İşkodra ve Draç ismiyle iki livaya ayrılır.

(1) İşkodra Livası - Vilâyetin kuzey kısmından oluşup kaza merkezi ile Akçahisar, Merdita, Mirditarpof, Tuz kazalarına ayrılır.

Bilinen Beldeler - Liva merkezi, vilâyetin idare merkezi olup İşkodra Gölü'nün güney sahilinde kurulu ve Arnavutluk İskenderiyesi ismiyle meş-hur olan İşkodra, meşhur şehridir.

Mirdita kazasının merkezi olan Uruş ile Akçahisar'ın merkezi olan Kroya kasabası livanın bilinen mevkilerindendir.

(2) Draç Sancağı - Bu sancak vilâyetin güney kısmıdır. Draç, Kavaye, Şayak, Tiran ismiyle dört kazayı ihtiva eder.

Bilinen Beldeleri - Livanın idare merkezi olup Draç Körfezi'nin kuzey tarafında ve deniz sahilinde yer alan Draç beldesiyle Draç'a bir cadde ile bağlı

kaza merkezi olan Tiran kasabası ve keza kaza merkezi olup İşkumbi suyunun sağ yakasında bulunan Pekin kasabası livanın başlıca mevkiilerindedir.

Sakinleri – Vilâyetin mevcut sakinlerinin doğru miktarı pek bilinmese de 200 bini aşkın olduğu zannedilmektedir.

Asıl ahali Arnavutların Gega denilen kısmı olup çoğunluğu Müslümandır ve cenkçilikle meşhurdurlar. Mirditalılarla Hristiyan Arnavutlar çoğunlukla Katolik'tir.

Mahsuller ve Ürünler – Vilâyetin dağlık mahalleri gayet geniş ormanları kapsayıp ziraat ovalarda icra edilir. Toprak hasılatı biraz zahire ile pamuk, tütün ve ürünleri, kebe⁶⁷, kilim dokuma, kaşık, silah vesaireidir.

Dağlık mahallerdeki ahali çobanlık ile geçinip sahillerdekiler çoğunlukla balıkçılık ederler.

6. Manastır Vilâyeti

Hudut – Doğuda Selanik vilâyeti ve Körfezi, güneyde Yanya vilâyeti ve Yunanistan memleketi, batıda İşkodra vilâyeti, kuzeyde Kosova vilâyeti ile sınırlıdır.

Dağlar – Osmanlı Avrupası aslı silsileleri arasında bir dağ bağlantısı olan Çardağ yığını ile bu yığının merdiven basamağı gibi yükseltileri Manastır vilâyeti dâhilinde yayılarak vilâyetin içinde pek mühim girinti çıkıntılar meydana getirmiştir.

Manastır vilâyeti, Osmanlı Avrupası'nın en yüksek dağlarını içine alması yönüyle arazisi deniz seviyesinden gayet yüksek bu dağlar arasında bulunan çok sayıdaki göller ise deniz seviyesinden 2.000 m kadar yüksektir.

Vilâyet içinde yer alan dağların başlıcaları kuzey tarafta Şar Dağı ile buna mensup olan Koritnik, Bastrik, güney tarafında Rudoka, Korab, Sumagora

⁶⁷ Kilim gibi yere serilen, hayvan örtüsü veya çoban kepeneği yapılan çok kalın keçe. Bkz. Kubbealtı Lugati, "Kebe" (Erişim 4 Şubat 2021).

Balkanlarıyla ortada Koşof, Selanik vilâyeti hududunda Gulişniça vesaire silsileleridir.

Nehir ve Göller - Manastır vilâyeti, Rumeli kıtasının ortasında bulunup arazisi kısmen Adriyatik ve kısmen de Adalar Denizi versanlarıdır. Adriyatik versanında vilâyetin en büyük gölü olup gayet yüksek dağlarla çevrili bulunan suyu tatlı ve balığı çok Ohri isimli gölün suyunu alan Çırni Drin veya Kara Drin Nehri vardır ki bu nehir Bosna'dan inen Ak Drin ile birleşip Drin ismiyle İşkodra vilâyetini sulayarak aynı isimdeki körfeze akar.

Bu versanda Ventrok Gölü'nü alan Duvol suyu akar. Adalar Denizi versanında Pirlepe'den gelen Plato ve Manastır'dan geçen Drahor ve daha birkaç çayı alarak Vardar Nehri'ne karışan Karasu ile Kesriye isimli gölü akıtın İnce Karasu nehirleri bulunur.

Taksimât - Manastır vilâyeti Manastır, Debre, Elbasan, Görice, Serfiçe sancaklarını içine alır.

(1) Manastır Merkez Sancağı - Manastır, Pirlepe, Florina, Ohri ismiyle dört kazayı kapsayıp idare merkezi vali ikametgâhı olan 42.000 nüfusu ihtiva eder ve Selanik'e 30 saat uzaklık mesafede verimli ve mahsuldar bir mevkide yer alan Manastır şehridir.

Bu şehir, h. 784 senesinde Sultan I. Murad hazretlerinin saltanat zamanlarında fethedilerek ele geçirilmiş olup Üçüncü Ordu-yı Hümayun merkezi olduğundan bu orduya mensup bir adet Mekteb-i İ'dâdî-i Askerî ile kışla ve cami-i şerifler ve farklı milletlerin mabetlerini kapsayan ticaretgâh bir şehirdir. Kendisine bağlı olan kazaların merkezleri, kendi isimlerindeki kasabalar-
dır.

(2) Debre Sancağı - Debre-i Bala, Mat, Debre-i Zir ve Rekalı kazalarını kapsar.

Sancak merkezi olan Debre-i Bala kasabası Kara Drin'e akan Radika suyu yakınına kuruludur ve 5.000 nüfusu ihtiva edip ahalişi gayet cesur ve savaşçıdır.

Debre-i Zir de Debre-i Bala'nın 4 saat kuzey tarafında yer alır. Diğer kazaların merkezleri kendi isimlerindeki kasabalardır.

(3) Elbasan Sancağı - Elbasan, Grameş, Peklin kazalarını ihtiva edip sancak merkezi olan Elbasan kasabası gayet verimli, mahsuldar bir ovada ve Draç'tan Ohri'ye giden cadde üzerinde yer alır.

Kaza merkezleri de kendi isimlerindeki köylerdir.

(4) Görice Sancağı - Kesriye, İstarova, Kolonya kazalarından ibaret olup liva merkezi olan Görice kasabası Selanik Körfezi'yle Venedik Körfezi arasında bulunan yol üzerinde bulunduğu için ticari olarak gayet işlek olup 9.000 kadar nüfusu vardır.

Kolonya kazasının merkezi Esta şehri olup diğer kazaların merkezleri kendi isimlerindeki kasabalardır.

(5) Serfiçe Sancağı - Serfiçe, Kozana, Cuma, Nasliç, Grebene, Alasonya kazalarını ihtiva eder.

7. Kosova Vilâyeti

Hudut - Osmanlı Avrupası'nda bulunan Osmanlı Devleti'nin vilâyet-i şâhânedan yedincisi Kosova vilâyeti olup kuzey ve doğu tarafları Sırbistan Kraliyeti ve Bulgaristan Emeti, doğu tarafı Selanik, güney tarafı yine Selanik, Manastır vilâyetleri ve Karadağ memleketiyle, batı tarafı da geçici olarak Avusturya'nın askeri işgali altında bulunan Bosna kıtasıyla kuşatılmış ve sınırlanmıştır.

Bu vilâyetin sahili yoktur.

Dağlar - Bu vilâyet genellikle dağlık bir arazi parçasından ibaret ise de Kosova Ovası ve Metohiya arazisi verimli ve mahsuldardır. Vilâyetin güneyinin ortasında bulunan Şar Dağı'nın en yüksek noktası olan Liyopatrin Tepesi, bu tepeden itibaren batıya doğru uzanan coğrafyacılar nezdinde Orta Balkan ismiyle bilinen Çırnagora denilen Karadağ yığını ile bu vilâyetin kuzeydoğusunda Ragozna, Sırbistan hududunda Kopaovnik Balkanı, Karadağ hududu civarında Moka Balkanı meşhurdur. Adı geçen bu dağlardan geçiş hemen mümkün olmayacak derecede güçtür.

Nehirler - Kosova vilâyeti, kuzeyi ve güneyi olmak üzere iki yamaç yüzeyine ayrılıp bunlardan kuzey versanı Tuna tevâbiinden sayılan Morava Nehri ve tevâbii olan İbar, Yaplaniçe nehirleriyle Sava Nehri'ne akan Drina Nehri tevâbiinden Lim Nehri'nin büyük havzalarını kapsar.

Güney versanı da Vardar Nehri tevâbiinden Peniçe, Bregaliça sularını ihtiva eder.

Kısımlar - Üsküp, Priştine, Yenipazar, İpek, Taşlıca, Prizren sancaklarına ayrılır.

(1) Üsküp Sancağı - Üsküp, İştib, Radovişte, Koçana, Kratova, Kumanova, Palanka kazalarını kapsayıp idare merkezi, vilâyet merkezi olan Üsküp şehridir. Bu şehir, Vardar Nehri üzerine kurulu olduğundan ve alçak bir arazide yer aldığından yazın havası vahim ise de mevkii ehemmiyetlidir. Özellikle Selanik'ten gelen demiryolu hattının Avrupa hatlarıyla birleşmiş olması ticari olarak genişlemesine ve sonra da bayındırlık kazanmasına hizmet edeceği şüphesizdir.

(2) Priştine Sancağı - Priştine, Gilan, Preşova, Vulçitrin⁶⁸, Mitroviçe kazalarını kapsayıp liva merkezi, vilâyet merkezinden yaklaşık olarak 16 saat uzaklık mesafede yer alan Priştine şehridir.

⁶⁸ Günümüz Kosova Cumhuriyeti'nin Vushtri/Viçitrin şehri.

Bu şehir, h. 791 senesinde Sultan Murad Han hazretlerinin hükümdarlık zamanlarında fethedilip ele geçirilmiş olup şehrin içinde çok sayıda cami-i şerif, kışla, hastane ve bir muntazam hükümet konağı mevcut olduğu gibi Bosna'yı Arnavutluk'a ve Selanik'i Sırbistan'a bağlayan cadde üzerinde bulunduğundan mevkiinin ehemmiyeti ve özellikle havasının güzelliğiyle meşhurdur.

(3) Yenipazar Sancağı - Yenipazar, Kolaşin, Yenivaroş, Akova kazalarından ibaret olup liva merkezi Seniçe kasabasıdır. İbar suyu tevâbiinden Raşka suyu üzerine kurulu Yenipazar kasabası da Yenipazar kazasının idare merkezi olup bu kasabada oturan ahali cesaret ve yiğitlikleriyle bilinir.

(4) İpek Sancağı - İpek, Yakova, Berane, Gusine, Tırgovişte⁶⁹ kazalarını ihtiva edip idare merkezi Moka Dağlarının doğu eteklerinde ve latif bir mevkide yer alan İpek şehridir.

(5) Taşlıca Sancağı - Taşlıca⁷⁰ ve Prepol⁷¹ kazalarından ibaret olup idare merkezi Taşlıca kasabasıdır.

(6) Prizren Sancağı - Prizren, Kalkandelen, Lume kazalarına ayrılmış olup idare merkezi Metohiya Ovası'nın güney tarafında, gayet verimli ve mahsuldar bir mevkide yer alan Prizren şehridir.

Bu şehrin sanayi mahsulleri ve özellikle gümüş telden sigaralıkları, sigara kutuları, gümüş zarfları, sırmalı Arnavut elbise ve silahları imalatından dolayı adeta Arnavutluk'un pazarı hükmündedir.

8. Girit Vilâyeti

Mevki ve Hudut - Bu vilâyet Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de yer alan adaların en meşhuru olan Girit Adası'ndan ibaret olup Kuzey'de Kandiye Denizi ile diğer tarafları da Akdeniz'le çevrilmiştir. Bu adanın doğudan batıya

⁶⁹ Günümüz Karadağ Cumhuriyeti'nin Rojaye (Rožaje) şehri.

⁷⁰ Günümüz Karadağ Cumhuriyeti'nin Plyevlya (Pljevlja) şehri.

⁷¹ Günümüz Sırbistan Cumhuriyeti'nin Priyepolye (Prijeplje) şehri.

kadar olan uzunluğu 260 ve en geniş mahallinin arzi 60 km ve yüzölçümü de tahminen 9.000 km²dir. Mevcut nüfusunun 250.000 olduğu tahmin edilmektedir.

Girit Adası Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasında bulunduğundan eski dünyanın merkezi namını kazanmıştır.

Mora'nın güney tarafında bulunan Malya Burnu'ndan adanın kuzeybatısındaki İspata Burnu'na 90, Rodos'un güneyinden Sidero Burnu'na kadar 144 ve Afrika'nın kuzeyinde bulunan Burka Yarımadası'nın kuzeyinin sonunu gösteren Re'yu's-Sem isimli burundan 380 km uzaklık ve mesafesinde yer alıp havası kuru ve sıcak ise de arazisi oldukça verimlidir.

Körfez ve Limanlar - Girit Adası'nın kuzey kısmında deniz dalgalarının çarpmasından derin koylar meydana gelmiş olup en büyüğü olan Mirabella Körfezi'yle sahilinde Kandiye şehri bulunan Kandiye Limanı ve Osmanlı Devleti'nin tersanesi bulunan Suda Limanı'yla Hanya Limanı ve güney sahillerinde de Mesara Körfezi'yle Yerapetra Limanı meşhurdur.

Burunlar - Bu adanın doğusunun son noktasında bulunan Salomon Burnu ile burnun kuzeyinde Sidero Burnu, Mirabella Körfezi'nin batı tarafında Jivane Burnu, Retmo'nun⁷² doğusunda Kodro Burnu, Suda'nın kuzeyinde Malaka Burnu, Hanya Limanı'nın batısında İspata ve Boza burunları, güneyinin sonunda da Litinos Burnu meşhurdur.

Dağlar - Girit Adası, boydan boya bir dağ silsilesi ile örtülmüş ise de aralarında bulunan geçitler ile üç kısma ayrılır.

Birincisi, adanın en yüksek dağı olan, üzeri daimî surette kar ile örtülü ortada bulunan İda Dağı, ikincisi, batı kısmında bulunan Madara Dağı ve üçüncü kısmı da doğuda bulunan Astiya Dağı'dır.

⁷² Resmo/Günümüzde Retimno.

Sular - Zikretmeye değer iki su olup biri adanın kuzeyinden Kandiye Denizi'ne akan Milapotamo Deresi, diğer güneyinden Akdeniz'e akan Hiropotamo Deresi'dir.

Kısımlar - Girit vilâyeti, Hanya, Kandiye, Resmo, Laşid, İsfakiye ismiyle beş sancağa ayrılır.

(1) Hanya Sancağı - Hanya'nın merkezi, Kisamo, Selino, Kidonya kazalarını kapsayıp bu liva vilâyetin merkezi olan Hanya şehridir. Bu şehir, 20.000 nüfusu ihtiva edip etrafı bir kale ile korunur. Kalenin içinde üç büyük cami-i şerif vardır.

Kırk elli gemi alan sanat mahsulü bir limanı ve liman kapısında bir fener ve muntazam bir mektep ile kışlayı ihtiva eden bu liman, ticaretiyle meşhurdur ve ecnebi konsolosların ikametiyile bilinir.

Hanya şehrinin sokakları çakıl taşlarıyla döşeli olduğundan gayet temiz olduğu gibi şehrin dışında bir millet bahçesi ve yarım saat doğusunda Suda Limanı vardır. Bu şehir h. 1000 tarihinde Sultan İbrahim Han hazretlerinin hükümdarlık zamanlarında fethedilip ele geçirilmiştir.

(2) Kandiye Sancağı - Kandiye'nin merkezi, Maloviz, Pedye, Kenuryo ile Piryotiçe birlikte Manofaç kazalarını içine alır. Liva merkezi sabunuyla meşhur Kandiye şehridir. Bu şehir 1670 senesinde Osmanlı Devleti'ne katılmış olup bir limanı var ise de günden güne dolmaktadır.

(3) Resmo Sancağı - Resmo'nun merkezi, Milopotamo, Amarya kazalarını içine alır. Sancak merkezi Resmo şehridir. Bu şehir Hanya'nın 9 saat doğu yönünde bulunan verimli bir ovada kurulu olup zeytinyağı ticaretiyle meşhurdur.

(4) Laşid Sancağı - Laşid, Yerapetra, Oyano, İstiye kazalarını ihtiva eder. Sancak merkezi Mirabella koyunun sahilinde kurulu Laşid yahut Yeniköy kasabasıdır.

(5) **İsfakiye Sancağı** - İsfakiye, Ayavasıl kazalarından ibaret olup liva merkezi Vamos kasabası ve İsfakiye kazasının merkezi dahi İsfakiye kasabasıdır.

9. Doğu Rumeli Vilâyeti⁷³

Hudut - Doğu Rumeli vilâyeti doğuda Karadeniz, kuzeyde Bulgaristan Emareti, güneyde Edirne vilâyeti ve batıda da Selanik vilâyetiyle çevrilmiştir. Yüzölçümü 35.901 km² ve mevcut nüfusu da yaklaşık olarak 950 bindir.

Sahiller - Doğu Rumeli'nin Karadeniz sahillerinde Emine, Misivri burunlarıyla fırtınalı havada gemilerin barınmasına müsait limanları bulunan Bergos⁷⁴ Körfezi ve bu körfezin nihayetinde Ahyolu Burgazı ve güneyinde Süzebolu Burnu bulunur.

Dağlar - Bu vilâyetin havası latif, arazisi verimli, mahsulü bol, özellikle gülsuyu, aba ve şayakları meşhur olup yalnız kuzey tarafı Koca Balkan isimli dağ silsilesi ile Bulgaristan'dan ayrılmıştır.

Koca Balkan, diğer ismi Doğu Balkanı batı yönünde bulunan Kapulu derbendinden Karadeniz sahilinde bulunan Emine Burnu'na kadar uzanır.

Bu dağ silsilesinin ortalama yüksekliği 1.000 metre ve en yüksek noktaları 1500/1800 metredir. Balkan dağ silsilesi ormanlık olup ortasında Şıpka, diğer ismiyle Gabrova ve bu geçidin doğusunda beş altı saat mesafede Hain Boğazı ve Demirkapı geçidi ve Nadir derbendi gibi çok sayıda geçit mahalleri vardır.

Nehirler - Bu vilâyetin içinde akan meşhur nehirlerden biri Meriç Nehri'dir. Bu nehir kaynağını Balkan'ın batı kısmında bulunan Rila Dağı'ndan ve Çadırtepe isimli mahalden alarak dar bir akış yolu ile Tatarpazarcığı mevkiinden geçtikten sonra vadisinin büyüklüğüyle havasının tehlikesi ve hastalığın zuhuruna sebep olan bataklık ve pirinç tarlaları bulunan bir vadiden geçer. Sağdan Kırhçe (?), soldan Kümes sularını ve Uzuncaova'da

⁷³ Belgelerde Şarkî Rumeli Vilayeti.

⁷⁴ Günümüzde Bulgaristan'ın Burgaz şehri ve körfezi.

Ölüdere'yi aldıktan sonra Edirne vilâyetine dâhil olarak bu vilâyette bahsedildiği şekilde Adalar Denizi'ne dökülür. İkincisi Tunca nehri olup kaynağını Koca Balkan'dan alır, Yanbolu ve Papasköy'den geçerek Edirne vilâyetine girer ve Meriç Nehri'ne karışır.

Karadeniz'e akan nehirlerin başlıcası Emine Burnu'yla Misivri Burnu arasında Acısu ve Burgaz'ın güneyinde Fakihdere olup Duvne/Döne (?) gölleri dahi sözü edilen denize akar.

Doğu Rumeli vilâyeti, 1878 miladi senesinde imzalanmış Berlin Kongresi kararıyla eskiden Filibe ve İslimye sancaklarından ibaret olan araziden ayrılarak oluşturulmuştur.

Kısımlar - Bu vilâyet Filibe, Tatarpazarcığı, Zağra-i Atik, Hasköy, Burgaz, İslimye ismiyle altı sancağa ayrılmıştır.

(1) Filibe Sancağı - Filibe'nin merkezi, Karlova, Klisora, İstanimeka kazalarını ihtiva eder ve merkez idaresi, vilâyet merkezi olan 60.000 nüfuslu Filibe şehridir.

Bu şehir, Meriç Nehri sahilinin sağına ve üç tepe üzerine kurulu olup zahire, kumaş, yün ve çoraplarıyla meşhur olduğu gibi bir hükümet konağını ve Bulgar mektep ve kiliselerini içinde barındırır. Şehir, Edirne-Avrupa demiryolu hattı güzergâhında bulunduğundan önemli bir mevkidedir.

Filibe şehri yakınında Kızılhisar isimli mevkide bulunan ve tüm hastalıkları iyileştiren kaplıcasıyla da bilinir.

(2) Tatarpazarcığı - Tatarpazarcığı'nın merkezi, Otlukköy, İhtiman, Banya kazalarına ayrılmıştır.

İdare merkezi, Meriç Nehri sahilinde ve demiryolu güzergâhında ve Balkan yolunun geçidinde yer alan Tatarpazarcığı'dır.

(3) Zağra-i Atik Sancağı - Zağra'nın merkezi, Kızanlık, Çırpan, Yeni Zağra, Karapınar kazalarını kapsayıp liva merkezi Filibe'nin 15 saat kuzeydoğusunda yağ, pastırma ve sucuğuyla meşhur Eski Zağra'dır.

(4) Hasköy Sancağı - Hasköy'ün merkezi, Harmanlı, Kayacık kazalarından ibaret olup idare merkezi Filibe'nin 16 saat güneydoğusunda yer alan Hasköy kasabasıdır. Bu kasaba civarında bulunan Uzuncaova isimli mevkide her sene eylülün yirminci günü kurulan panayır pek meşhurdur.

(5) Burgaz Sancağı - Bergos, Süzebolu, Ahyolu, Misivri, Aydos kazalarını kapsar.

Liva merkezi Burgaz Körfezi'nin sahilinde kurulu, gemilerin gelip geçtiği Burgaz kasabasıdır.

(6) İslimye Sancağı - İslimye'nin merkezi, Kızılağaç, Karınabad kazalarına ayrılır.

Sancak merkezi olan İslimye şehri, Demirkapı geçidinin güney yönünde kurulu olup bu şehirde her sene eylül ayında kurulan panayırıyla meşhurdur, sayak ve aba fabrikalarıyla bilinir.

10. Bulgaristan Eyaleti

Hudut - Bu emaret doğuda Romanya Krallığı, güneyde Doğu Rumeli vilâyeti, doğuda Karadeniz, batıda da Kosova vilâyeti ve Sırbistan Krallığı'yla çevrilmiştir.

Kuzey sınırı, Timok Nehri munsabından Silistre mevkiine kadar Tuna Nehri'ne ve bu mevkiden de Karadeniz'e kadar uzanır. Güney sınırları da Koca Balkan isimli dağ silsilesi ile sınırlanmıştır. Yüzölçümü 63.972 km² ve mevcut nüfusu da 2.000.000 kadardır.

Sahiller - Bulgaristan eyaletinin Karadeniz sahilinde gemilerin uğrak iskelesi olan Varna Limanı olup Avrupa'nın mahsulleri ve malları Edirne demiryolu hatlarıyla birleştirilmezden evvel demiryoluyla bu limana indirildiğinden ticaretçe ehemmiyeti fazla idiyse de bugün ticaretçe sarsılmaya uğramış olmasına rağmen bu sahilde bulunan iskelelerin en meşhurdur.

Dağlar - Bu eyaletin havası genellikle sağlam ve mahsulleri çoktur. Güney tarafında bulunan Koca Balkan Dağlarından meydana gelen Küçük Balkan silsilesi Şumnu civarına doğru uzanır. Batı'da Karpat Dağlarının tam karşısında son bulan Stara Balkanı'na benzer Veliki Dağı silsilesi ve beride Tuna Nehri'ne akan İskar Nehri arasında bulunan Etrepol Balkanı'dır.

Nehirler - Bulgaristan'da akan meşhur nehirlerden biri Büyük Tuna Nehri'dir. Bu nehir 2.650 km uzunluğunda olup kaynağını Güney Almanya'da ve Baden Büyük Dükalığı'nın güney tarafında bulunan Karaorman isimli dağlardan alarak bu memleketler dâhilinde birçok şehirlerden geçerek Passau mevkiinde Avusturya arazisine dâhil olur. Bu arazide de Linz, Viyana, Presburg⁷⁵ Komoren⁷⁶ ve Peşte şehirlerinden geçtikten sonra Belgrad şehrinde sağdan Sava Nehri'yle birleşir.

Tuna Nehri Belgrad'dan Orşova'ya kadar Avusturya memleketleriyle Sırbistan'ı, Orşova'dan Timok munsabına kadar Romanya'yı Sırbistan'dan ayırır.

Timok Nehri munsabından Silistre mevkiine kadar Osmanlı Avrupası'yla Romanya'yı birbirinden ayırarak Kili, Sünne ve Hızır İlyas ismiyle üç ağızla Karadeniz'e dökülür.

Tuna Nehri Timok munsabıyla Silistre mevki arasında sağdan Balkan'dan inen İskar, Vid, Osma, Yantra, Lom sularını alır.

(2) Pravadı Nehri olup kaynağını Şumnu civarında bulunan Küçük Balkan'dan alır, Duvno Gölü'ne ondan sonra Varna Limanı'nda Karadeniz'e karışır.

(3) Başlıca iki koldan meydana gelen Kamçı Nehri olup doğu koluna Deli Kamçı ve batı koluna Kamçı adı verilir. Batı kolu Küçük Balkan'dan çıkar,

⁷⁵ Günümüzde Slovakya'nın başkenti Bratislava.

⁷⁶ Günümüzde Slovakya'nın Komarno şehri.

Akıllı ve Zahmet sularını aldıktan sonra Kamçı Nehri ismiyle Karadeniz'e akar.

Hükümetin İdare Usulü - Bulgaristan, Osmanlı Devleti'nin hükümlerliği altında bulunmak ve devlete senelik maktu vergi⁷⁷ vermek şartıyla bir prensliktir⁷⁸.

Meşhur Mevkileri - Bulgaristan eyaletinin başkenti verimli bir ovada ve İskar suyu üzerinde kurulu, 25.000 nüfuslu Sofya şehri olup bu şehir prence mahsus bir daire ile birçok askeri bina ile askeri mektepleri ihtiva eder. Bu şehir deri, aba, çorap vesairenden ibaret sanayi mahsulleri ile meşhurdur.

Sofya'nın 16 saat uzaklığında bulunan meyve ihracatıyla meşhur Köstendil ile İzladi ve 8 saat uzaklığında bulunan İskar Nehri üzerinde kurulu, havasının letafeti ve demir ihracatıyla meşhur Samakov; Romanya'da Kalafat kasabasının karşısında Tuna sahiline kurulu Vidin önemli şehirlerdendir. Son muharebede Osmanlı askerlerinin Ruslar aleyhine yiğitçe müdafaa ve direnişleriyle şöhret kazanmış Plevne kasabası ve Yantra Nehri sahiline kurulu, sanayi ürünleriyle meşhur ve ticari ehemmiyetiyle bilinen Tırnova beldesi ve Tuna sahilinde Turnu Magurele karşısında bulunan Niğbolu şehri de meşhurdur. Zimniçe karşısında ve Tuna sahilinde kurulu Zıştovi beldesi; Tuna ile Balkan arasında bulunan, deri tabaklama sanatı ve bakır imalatıyla meşhur ve müstahkem Şumnu şehri bu bölgenin en önemli ticari şehirlerindedir. Tuna sahilinde ve Yerköy karşısında ticaretiyle meşhur Rusçuk kasabası ve Bulgaristan'ın Karadeniz sahilinde en birinci iskelesi ve Romanya'nın ithalat ve ihracat merkezi olan Varna (*eski ismi Odesos*) şehri ile İzladi şehri de en çok bilinen şehirlerdendir.

⁷⁷ Osmanlı'da Mısır, Kıbrıs, Sisam, Aynaroz gibi emaretler ya da imtiyazlı eyaletlerden alınan yıllık vergidir. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, "Emaretler Mal-i Maktuu", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Sözlüğü I*, (İstanbul: MEB Yayınları, 1993), I/525; Mehmet Zeki Pakalın, "Maktua Merbut Eyaletler", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Sözlüğü II*, (İstanbul: MEB Yayınları, 1993), II/394.

⁷⁸ Emaret.

Demiryolları - Bulgaristan'ın bir demiryolu hattı olup o da Varna Limanı sahilinden başlayarak Pravadı, Kayalidere, Işıklar ve Tuva, Rusçuk mevkilerine uğrayarak Tuna sahilinde Yerköy'ün karşısında son bulur. Bu hattın uzunluğu 224 km'dir.

11. Bosna Hersek Vilâyeti

Hudut - Bosna Hersek kıtaları kuzeyde Sava Nehri'yle Avusturya Macaristan'dan, doğuda Drina Nehri'yle Sırbistan'dan ayrılmış ve güneyde Kosova vilâyeti ve Karadağ hükümeti, batıda da Avusturya'nın Dalmaçya araziyle çevrilmiş ve sınırlanmıştır. Yüzölçümü 60.500 kilometre karesinde ve mevcut nüfusu da 1.325.000 civarındadır.

Hersek kıtası Adriyatik Denizi'ne sahil olup sözü edilen bu sahillerde Klik Limanı⁷⁹ meşhurdur.

Dağlar - Bu arazi genellikle dağlık olup özellikle güney ve batı taraflarında sarp dağları bulunur ki başlıcaları Bosna kıtasıyla Dalmaçya arazisi arasında bulunan Alp Dinarı isimli silsile olup bundan ayrılan Nitor Dağı da meşhurdur.

Diğeri 235 m irtifasında Balkan Dağlarıyla Alpa silsilesinden ayrılan Bosna dağlarıdır ki ortasından itibaren Radovan Dağı, İvan Dağı ve Moka Dağları ismiyle Karadağ hududuna kadar uzanır.

Bunlardan Bosna dağlarının güney tarafında çok sayıda tepelerden meydana gelen şubeleri, Çırnagora (*Karadağ*) yığını oluşturur. Bu dağlar sarp, kesme kayalardan ve verimli olmayan ovalardan meydana gelir ise de kuzey taraflarında ormanlık, otlak ve sulak mahalleri vardır.

⁷⁹ Günümüzde Hırvatistan'ın Klek kasabasıdır. Bosna-Hersek'in denize çıkışı ise buranın yakınındaki Neum kasabasıdır.

Nehirler - Bosna kıtasında akan meşhur nehirlerden biri kaynağını Doğu Alpa silsilesinden alan Sava Nehri olup Avusturya memleketi dâhilinde Laybah⁸⁰ ve Agram şehirlerinden geçerek Una suyuna karıştığında Osmanlı Devleti arazisine dâhil ve Drina Nehri'ne dökülene kadar Osmanlı Avrupası'yla Avusturya arasındaki sınırı oluşturur.

Drina Nehri munsabından itibaren Sırbistan'a dâhil olur ve Belgrad şehrine kadar Avusturya'dan Sırbistan'ı ayırıp bu şehirde Tuna Nehri'yle birleşir.

Sava Nehri sağdan Una ve Drina sularından başka Vrbas ve Bosna sularını da alır.

Bunlardan Una suyu kaynağını Alp Dinarı'ndan alır ve Dalmaçya hududuna yakın ve hemen benzerine yakın akar. Vrbas Çayı kaynağını Ivan Dağı'ndan alarak Akhisar⁸¹ Kalesi'ni solunda bırakıp Banaluka⁸² müstahkem mevkiinden geçer. Bosna suyu da Ivan Dağı tepelerinden çıkar ve sağ taraftan Bosna şehrinden geçen Milaska suyunu⁸³ ve Travnik kasabalarından geçen Laşva Irmağı'nı alır.

Drin Nehri ise birçok ırmakların bir araya toplanmasından meydana gelip onlardan biri Piva Irmağı, diğeri Umaç Irmağı ve diğeri de Kosova vilâyeti içinde ve Karadağ hududunda akan Tara suyudur.

Bosna kıtasında akan meşhur nehirlerden ikincisi de Neretva suyu olup kaynağını Bosna Dağları eteklerinden başlayarak kuzeye ve ondan sonra akış yolunu batıya doğru değiştirerek Mostar şehrinden geçerek Adriyatik Denizi'ne akar. Bu Neretva suyu sağdan Ram suyuyla Trebin kasabasından geçen Trebin suyunu alır.

⁸⁰ Günümüzde Slovenya'nın başkenti Ljubljana.

⁸¹ Prusats (Prusac) şehri.

⁸² Banja Luka.

⁸³ Bosna-Hersek'teki Miljacka Nehri.

Meşhur Mevkileri - Bosna'nın idare merkezi Bosna Çayı'na tabi olan Milaska suyu üzerine kurulu ve gayet verimli, havası sağlam bir mevkide yer alan Bosna⁸⁴ şehri olup bu şehir 70.000 kadar nüfusu ihtiva eder ve demir madenleriyle meşhurdur.

Vrbaş Çayı üzerine kurulu Banaluka şehri ile İzvornik ve Bosna Çayı'na karışan Laşva Irmağı sahiline kurulu Travnik, Sava Nehri civarında kurulu Brod, ülkenin güney tarafında yer alan Foça ve kuzeybatısında bulunan Bihke⁸⁵ kasabaları Bosna'nın meşhur beldelerindedir. Saraybosna'nın güneybatısında yaklaşık 16 saat mesafede bulunan Neretva suyu üzerindeki Mostar şehri de Hersek'in merkezi olup Trebin ile Gaçka, İstolac da en bilinen şehirlerindedir.

Demiryolları - Bosna'da iki demiryolu hattı mevcut olup biri Saraybosna'dan Bosna Çayı'nı takip ederek Visoko, Zeniça, Maglay⁸⁶, Doboş⁸⁷ mevkilerinden geçtikten sonra Tutorsko (?) mevkiinde bu nehir vadisini terk ederek batı tarafına ve ondan sonra kuzeye doğru uzanarak Dermend mevkiinde Sava Nehri sahilinde bulunan Brod mevkiinde ve karşısında Avusturya hatlarıyla birleşir.

İkinci hat Banaluka'dan kuzeybatıya doğru uzanan Nubyeska (?), Priyedor mevkilerinden geçerek Una Çayı sahiline kurulu Novi şehrine ve bu mevkiden itibaren Una Çayı'nı takip ederek Kostanimeka⁸⁸ kasabasına ulaşır ve buradan itibaren Avusturya hatlarıyla birleşir. Bir araya toplanmış hatların uzunluğu 302 km'dir.

- Son -

⁸⁴ Saraybosna.

⁸⁵ Bihaç.

⁸⁶ Maglaj.

⁸⁷ Doboş.

⁸⁸ Kostajnica.

